

ความเพียรให้เพิ่มพูนอย่างยิ่งยวด มีความกล้าหาญที่จะประกอบกุศลกรรม ทำความดีทุกอย่าง อย่างไม่ลดละ เพื่อการบรรลุประโยชน์อันสูงสุดตามที่พระองค์ได้ปรารถนาไว้ คือ บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ อุปมาเหมือนพญาราชสีห์ เป็นผู้มี ความเพียรไม่ย่อหย่อนในอิริยาบถทั้งปวงฉันใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเป็นผู้มีความเพียรมั่น ไม่ย่อหย่อน ในการทำความดีทั้งปวงฉันนั้น ดังเช่นที่พระองค์กล่าวไว้ เมื่อครั้งเป็นสุเมธดาบสว่า

“ก็พุทธธรรมทั้งหลาย จักไม่มีเพียงนี้เท่านั้น เราจักเพินหาธรรมแม้ข้ออื่นๆ อันเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ ครั้งนั้น เราเลือกเพินอยู่ ก็ได้เห็นวิริยบารมีข้อที่ 5 ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ในก่อนๆ ถือปฏิบัติเป็นประจำ ท่านจงสมาทานวิริยบารมีข้อที่ 5 นี้ กระทำให้มั่นก่อน จงถึงความ เป็นวิริยบารมี ถ้าท่านปรารถนาจะบรรลุพระโพธิญาณ

พญาราชสีห์มฤคราช เป็นผู้มี ความเพียรไม่ย่อหย่อนในการนั่ง การยืน และการเดิน ประคองใจไว้ในกาลทุกเมื่อแม้ฉันใด ท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงประคองความเพียรไว้ให้มันตลอดทุกภพ ถึงความ เป็นวิริยบารมีแล้ว จักบรรลุพระสัมโพธิญาณได้”¹

6. **ขันติบารมี** คือ ความอดทนอดกลั้นต่ออุปสรรคความยากลำบากต่างๆ ซึ่งเป็นบารมีที่จะทำให้มีกำลังใจต่อการสร้างบารมี ไม่ท้อถอยต่อเป้าหมายที่ปรารถนาได้ เพราะการสร้างบารมีไม่ใช่ว่าจะสะดวกสบายเสมอไป แต่บางครั้งอาจถูกเย้ยหยันจากคนที่ไม่เข้าใจ หรืออาจถูกกลั่นแกล้งต่างๆ ซึ่งอาจทำให้หมดกำลังใจในการสร้างบารมีได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความอดทนในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและทางใจเพื่อรักษาใจให้เป็นปกติไม่หวั่นไหวในปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น อีกทั้งไม่หลงใหลในคำสรรเสริญเยินยออันจะเป็นเหตุให้ประมาท จะต้องมี ความหนักแน่นทั้งนินทาและสรรเสริญ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์จึงเพิ่มพูนความอดทนอย่างยิ่งยวด อดทนในการทำความดี ไม่กลัวต่อความลำบาก ตรายคร่าจากดินฟ้าอากาศ อดทนต่อทุกขเวทนาคือความเจ็บป่วยไข้ อดทนต่อการกระทบกระทั่งสิ่งที่ไม่น่าพอใจ อดทนต่อสิ่งเข้ายวนใจ โดยไม่ปล่อยใจให้ยินดียินร้ายไปตามกระแสแห่งกิเลส

¹ สุเมธกถา, ขุททกนิกาย อปทาน, มก. เล่ม 70 หน้า 53.

อุปมาเหมือนกับแผ่นดิน แม้บุคคลทั้งหลายจะทิ้งสิ่งของที่สกปรกลงแผ่นดิน แต่แผ่นดินไม่เคยขัดเคืองฉันใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมอดทนต่อการสรรเสริญ และนินทาฉันนั้น ดังเช่นที่พระองค์กล่าวไว้เมื่อครั้งเป็น สุธมมดาบสว่า

“ก็พุทธธรรมทั้งหลายจักไม่มีเพียงนี้เท่านั้น เราจักเลือกเฟ้น ธรรมแม้ข้ออื่นๆ อันเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ ในคราวนั้น เราเลือกเฟ้นอยู่ ก็ได้เห็นชั้นติบารมีข้อที่ 6 ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ชั้น ก่อนๆ ถือปฏิบัติเป็นประจำ ท่านจงสมาทานชั้นติบารมีข้อที่ 6 นี้ กระทำ ให้มั่นก่อน มีใจไม่ลังเลในชั้นติบารมีนั้น จักบรรลุพระสัมโพธิญาณ

ธรรมดาแผ่นดินย่อมอดกลั้นสิ่งทั้งปวง ที่เขาทิ้งลงสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ไม่กระทำการขัดเคือง เพราะการกระทำนั้น แม้ฉันใด แม้ท่าน ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้อดทนต่อการนับถือและการดูหมิ่น ของคนทั้งปวง ถึงความเป็นชั้นติบารมีแล้ว จักบรรลุพระสัมโพธิญาณ ได้”¹

7. **สังขบารมี** คือ ความจริง พุดจริง ทำจริง ในสิ่งที่ตั้งใจไว้ และจริงใจ ไม่แปรผันจากความเชื่อตรง ซึ่งเป็นบารมีที่เกิดจากการตั้งใจมั่น ตั้งใจจริงที่จะสร้างบารมีให้เต็มที่ ไม่วิถี เมื่อคิดสิ่งใดแล้วก็ต้องทำสิ่ง นั้นให้สำเร็จตามที่คิดหรือพูดเอาไว้ ไม่ยอมให้สิ่งใดมาขวางได้ ดังนั้น เมื่อมีลาภ ยศ สรรเสริญ คำยกย่อง ชมเชย หรือเจออุปสรรคปัญหาต่างๆ ที่อาจเป็นเหตุ ให้ใจหวั่นไหวออกนอกเส้นทางความดีที่ได้ตั้งใจไว้ได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องบำเพ็ญสังขบารมี เพื่อไม่ให้ยอมออกนอกเส้นทาง แม้จะมีใครมาชมเชยรังแก หรือจะฆ่า ก็ยอมตาย แต่จะไม่ยอมออกนอกเส้นทาง ที่ตนตั้งใจไว้ คือ บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์จึงเพิ่มพูนรักษาความสัตย์จริง มีความเชื่อตรง เทียงตรง ไม่แปรผันยักย้าย จนกว่าทุกอย่างที่ได้กล่าวมา สำเร็จ สมความปรารถนา อุปมาเหมือนกับดาวประกายพรึก เมื่อเคยขึ้นประจำอยู่ทางทิศใด ก็ยอมโคจรขึ้นประจำอยู่ในทิศนั้น ไม่ว่าจะฤดูกาลไหนๆ ก็ยอมขึ้นเที่ยงตรงไม่ เปลี่ยนแปลงฉันใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะไม่ออกไปนอกทางสังขบารมีที่ได้เคยตั้งใจไว้ ดังเช่นที่พระองค์กล่าวไว้ เมื่อครั้งเป็นสุทธดาบสว่า

“ก็พุทธธรรมทั้งหลาย จะไม่พึงมีเพียงนี้เท่านั้น เราจักเลือก เฟ้นธรรมแม้ข้ออื่นๆ อันเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ คราวนั้น เราเลือกเฟ้นอยู่ก็ให้เห็นสังข บารมีข้อที่ 7 ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่

¹ สุธมมดา, ชุททกนิกาย อปทาน, มก. เล่ม 70 หน้า 54

ในก่อน ถือปฏิบัติเป็นประจำ ท่านจงสมาทานสังขารมีข้อที่ 7 นี้ กระทำให้มันก่อนมีคำพูดไม่เป็นสองในข้อนั้น จักบรรลุพระสัมโพธิญาณได้

ธรรมดาวประกายพริกเป็นจุดคันชั่ง คือเที่ยงตรงในโลก พร้อมทั้งเทวโลก ไม่ว่าในสมัย ฤดูแล้งหรือปีก็ตาม ย่อมไม่โคจรและเวียนออกนอกวิถีโคจร แม้ฉันทใด แม้ท่านก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ไม่ออกไปนอกทางสังขารมีทั้งหลาย ถึงความเป็นสังขารมีแล้ว จักบรรลุพระสัมโพธิญาณได้”¹

8. **อธิษฐานบารมี** คือ ความตั้งใจมั่น การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นอย่างแน่วแน่ ซึ่งเป็นบารมีที่เกิดจากการตั้งเป้าหมาย เพื่อจะได้ตั้งมั่นอยู่กับเป้าหมายที่ตนได้ปรารถนาไว้ แม้จะมีอุปสรรคหรือปัญหาหรือมีบุคคลใดมาฉ้อฉลขัดขวางต่อการทำความดีก็ไม่หวั่นไหว แต่ตรงกันข้ามกลับมีมูทิตาจิตตออบ ไม่คิดทำร้ายใคร และตราบใดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งความปรารถนาไว้ ก็ไม่ยอมล้มเลิกในการสร้างบารมี แม้อุปสรรคนั้นจะต้องแลกด้วยชีวิตก็ตาม ก็ไม่ยอมเลิกราเป็นอันขาด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงมีจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวในการสร้างบารมี ย่อมตั้งจิตตอกย้ำปรารถนาพุทธภูมิซ้ำแล้วซ้ำเล่า อุปมาเหมือนภูเขาศิลาแห่งทิเบต ไม่หวั่นไหวโยกคลอนด้วยแรงลมที่พัดมาจากทิศทั้ง 4 ฉันทใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ย่อมตั้งจิตอธิษฐานตอกย้ำซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกว่าจะถึงจุดหมาย ฉันทนั้น ดังเช่นที่พระองค์กล่าวไว้เมื่อครั้งเป็นสุเมธดาบสว่า

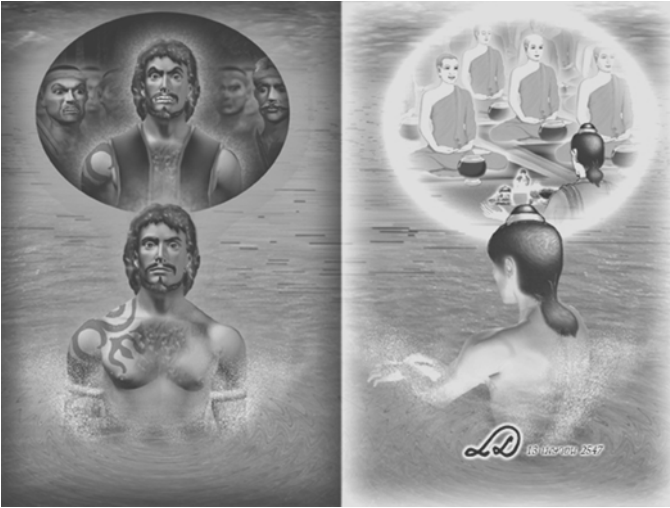
“ก็พุทธธรรมทั้งหลายจักไม่พึงมีเพียงนี้เท่านั้น เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้ข้ออื่นๆ อันเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ ในคราวนั้น เราเลือกเฟ้นอยู่ก็ให้เห็น อธิษฐานบารมีข้อที่ 8 ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ในก่อน ถือปฏิบัติเป็นประจำ ท่านจงสมาทานอธิษฐานบารมีข้อที่ 8 นี้ กระทำให้มันก่อน ท่านจงเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในอธิษฐานบารมีนั้น จักบรรลุพระสัมโพธิญาณได้

ภูเขาหินไม่หวั่นไหว คงตั้งอยู่ตามเดิม ไม่สะเทือนเพราะลมแรงกล้า คงตั้งอยู่ในที่ของตนเอง แม้ฉันทใด แม้ท่านก็ฉันทนั้นเหมือนกัน จงเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในอธิษฐานในกาลทั้งปวง ถึงความเป็นอธิษฐานบารมีแล้ว จักบรรลุพระสัมโพธิญาณได้”²

¹ สุเมธกถา, ชุตตนิกาย อปทาน, มก. เล่ม 70 หน้า 55.

² สุเมธกถา, ชุตตนิกาย อปทาน, มก. เล่ม 70 หน้า 56.

9. เมตตาบารมี คือ ความรักความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญ ซึ่งเป็นบารมีที่ทำให้มีจิตใจที่เมตตา มีความรักและปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ทุกชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู เพราะคิดว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างก็ตกอยู่ในความทุกข์ ที่หวังพึ่งพิงอยากเข้าใกล้ ดังนั้นจึงต้องมีจิตเมตตาต่อสรรพสัตว์ทุกชีวิต เป็นผู้มีมหากรุณา ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง แม้บุคคลใดที่คิดเบียดเบียนประทุษร้าย ท่านก็มีความเมตตาต่อบุคคลนั้น แต่ความปรารถนาดีไปยังทุกที่ให้ได้รับความชุ่มชื้นเบิกบาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเพิ่มพูนสั่งสมเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ เพศ วัย หรือเผ่าพันธุ์ใดๆ ด้วยคิดว่าสัตว์โลกคือ หมู่ญาติ โดยปรารถนาที่จะพาข้ามวัฏสงสารไปให้หมด อุปมาเหมือนกับน้ำย้อมแผ่ความเย็นไปให้คนดีและคนเลวโดยเสมอกัน และสามารถชำระล้างมลทิน คืออริได้ฉันทิ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมมีจิตเมตตาสม่าเสมอในชนที่เกื้อกูล และไม่เกื้อกูลแก่ตน ฉะนั้น ดังเช่นที่พระองค์กล่าวไว้เมื่อครั้งเป็นสุเมธดาบสว่า

“ก็พุทธธรรมเหล่านี้ จักไม่มีเพียงนี้เท่านั้น เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้ข้ออื่นๆ ที่เป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ คราวนั้น เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ ก็ได้เห็นเมตตาบารมีข้อที่ 9 ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ในก่อน ถือปฏิบัติเป็นประจำท่านจงสมาทานเมตตาบารมีข้อที่ 9 นี้ กระทำให้มันก่อนจงเป็นผู้ไม่มีใครเสมอเหมือนด้วยเมตตา ถ้าท่านปรารถนาเพื่อจะบรรลุพระโพธิญาณ

ธรรมดาน้ำย้อมแผ่ความเย็นไปให้คนดีและคนเลวโดยเสมอกัน ชะล้างมลทินคืออริออกได้ แม้ฉันทิแม้ท่าน ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน จงเจริญเมตตาให้สม่าเสมอในชนที่เกื้อกูลและไม่เกื้อกูลท่านถึงความเป็นเมตตาบารมีแล้วจักบรรลุพระสัมโพธิญาณได้”¹

10. อุเบกขาบารมี คือ การวางใจเป็นกลาง การวางใจสงบ เทียงธรรม ไม่เอนเอียงไปตามความยินดียินร้ายหรือเกลียดชัง ซึ่งเป็นบารมีที่ทำให้จิตใจรักความยุติธรรมในสรรพสัตว์ และทำให้เป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่ลำเอียงด้วยอำนาจอคติต่างๆ ทั้งในเรื่องของคน สัตว์ สิ่งของ ต้องวางใจเป็นกลางในธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นสุขหรือเป็นความทุกข์ก็ตาม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไป

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงมีใจวางเฉย ไม่ยินดียินร้ายในโลกธรรมทั้ง 8 ประการ คือ ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา มีสุข มีทุกข์ อุปมาเหมือนแผ่นดินที่คนทิ้งสิ่งของที่สะอาดบ้างไม่สะอาดบ้าง

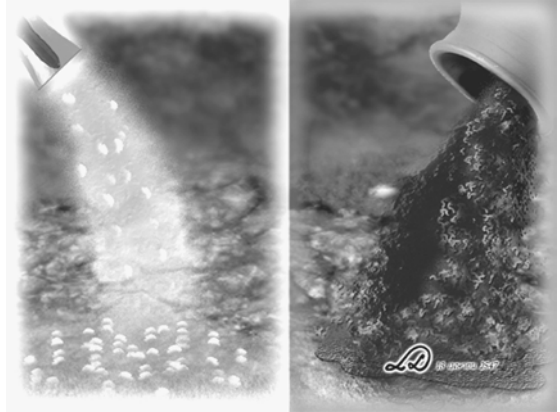
¹ สุเมธกถา, ขุททกนิกาย อปทาน, มก. เล่ม 70 หน้า 57

แผ่นดินยอมไม่แสดงอาการใดๆ มีแต่นิ่งเฉยไม่หวั่นไหวฉันใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็วางใจเป็นกลางไม่หวั่นไหวในโลกธรรมทั้งหลายได้ฉันนั้น ดังเช่นที่พระองค์ได้กล่าวไว้เมื่อครั้งเป็นสุเมธดาบสว่า

“ก็พุทธธรรมเหล่านี้ จักไม่มีเพียงนี้เท่านั้น เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้ข้ออื่นๆ อันเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ คราวนั้น เราเลือกเฟ้นอยู่ ก็ได้เห็นอุเบกขาบารมีข้อที่ 10 ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ในก่อนถือปฏิบัติเป็นประจำ ท่านจงสมาทานอุเบกขาบารมีข้อที่ 10 นี้ กระทำให้มันก่อน ท่านเป็นผู้มั่นคงประคองตาชั่ง จักบรรลุพระสัมโพธิญาณ

ธรรมดาแผ่นดินยอมวางเฉยในของไม่สะอาดและของสะอาดที่คนทิ้งลง เว้นจากความโกรธและความยินดีทั้งสองนั้น ฉันใดแม้ท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเป็นประคองตาชั่งในสุขและทุกข์ในกาลทุกเมื่อ ถึงความเป็นอุเบกขาบารมีแล้ว จักบรรลุพระสัมโพธิญาณได้”¹

ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วในรายละเอียดของบารมีทั้ง 10 ประการ เป็นการสั่งสมบารมีนิสัยดีๆ โดยเอาชีวิตเป็นเดิมพันเป็นสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องบำเพ็ญบารมีให้ถึงความแก่รอบบริบูรณ์ให้ได้ก่อน เมื่อบารมีครบถ้วนบริบูรณ์เมื่อใด เมื่อนั้นก็จะเสด็จมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถนำตนและสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารได้

เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลใดที่ได้ตั้งใจจะทำอะไรแล้ว ก็ต้องทำให้สำเร็จให้ได้ อยาได้ท้อแท้ หดหวังหรือถอดถอนใจไปก่อน แต่ควรที่จะพยายามทำตามแผนที่ตั้งไว้ให้ได้จนกว่าจะสำเร็จ และแผนที่ตั้งไว้ต้องเป็นไปเพื่อการสร้างบารมี ซึ่งถ้ากล่าวบารมีโดยย่อ ก็คือ การละชั่ว ทำความดี และการทำใจให้ผ่องใส ที่ทุกคนต้องทำทุกวันสั่งสมไปเรื่อยๆ อย่างเต็มที่เต็มกำลังด้วยการเอาชีวิตเป็นเดิมพัน แล้วในที่สุดก็จะสำเร็จสมปรารถนาที่ตั้งใจไว้ เฉกเช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงอดทนเพียรพยายามจนสามารถบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้

1.3.4 ระดับของบารมี

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์พิจารณาเห็นพุทธการกธรรม ที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณให้แก่รอบแล้ว ก็สร้างบารมีทั้ง 10 ประการนี้อย่างยิ่งยวดเป็นเวลานานหลายภพหลายชาติ จนกว่าบารมีจะเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ และด้วยเหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ต้องใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีอย่างยาวนาน ซึ่งในแต่ละบารมีก็มีความยิ่งย่อนในแต่ละครั้งไม่เท่ากัน ฉะนั้นจึงได้มีการแบ่งระดับของบารมีออกไปตามความยิ่งย่อนของการบำเพ็ญ

¹ สุเมธกถา, ชุททกนิคาย อปทาน, มก. เล่ม 70 หน้า 58

บารมีแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ บารมีอย่างต่ำเรียกว่า **บารมี** บารมีอย่างกลางเรียกว่า**อุปบารมี** และบารมีอย่างสูงสุดเรียกว่า **ปรมัตถบารมี** ซึ่งอาจสรุปบารมีทั้ง 3 ระดับได้อย่างนี้

1. บารมีที่ทรงบำเพ็ญเป็นปกติธรรมดา เช่น ในการบริจาคทรัพย์จะมากน้อยเพียงใด ก็ยังจัดเป็นบารมีในระดับที่ 1 เรียกว่า **บารมี**
2. บารมีที่ทรงบำเพ็ญยิ่งขึ้นไปกว่านั้น เช่น บริจาคทรัพย์แล้ว ยังยอมบริจาคอวัยวะเลือดเนื้อในร่างกาย เช่น ดวงตา จัดเป็นบารมีในระดับที่ 2 เรียกว่า **อุปบารมี**
3. บารมีที่ทรงบำเพ็ญยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก เช่น บริจาคทรัพย์ บริจาคอวัยวะเลือดเนื้อในร่างกายแล้ว ยังยอมบริจาคชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นการบริจาคอย่างอุกฤษฏ์ จัดเป็นบารมีประเภทสูงสุดอย่างยิ่ง เรียกว่า **ปรมัตถบารมี**

เพราะเหตุนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงพิจารณาบารมีทั้ง 30 ประการ คือ บารมี 10 อุปบารมี 10 และปรมัตถบารมี 10 ทบทวนไปมาจนครบทั้ง 30 ประการ อุปมาเหมือนคนหมุนเครื่องยนต์ที่ปั่นน้ำมันจากเมล็ดพืชหมุนกลับไปกลับมา เพื่อคั้นเอาเฉพาะน้ำมัน หรืออุปมาเหมือนเอาขามหาเมรุให้เป็นโมกวนมหาสมุทรในจักรวาล ฉะนั้น ซึ่งการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรวจดูบารมีทั้ง 30 ทศโดยละเอียดเช่นนี้ก็เพื่อจะกลั่นและกรองเอาเฉพาะสุดยอดหัวเชื้อบารมี ที่จะทำให้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

ด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงมีความตั้งใจที่มุ่งมั่นในการบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ แม้หนทางจะยาวนานเพียงใดและไม่ได้ราบเรียบสะดวกสบายเลย แต่ก็ทรงสร้างบารมีอย่างไม่ได้ย่อท้อแต่อย่างใด ตั้งแต่การสั่งสมบุญ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ใช้ชำระสันดานให้มีคุณภาพดีขึ้น เป็นความประพฤติที่ดีทางกาย ทางวาจาและทางใจ จนกระทั่งมีจิตใจที่กล้าแข็งขึ้น จึงได้สร้างบารมี ซึ่งหมายถึง บุญที่ทำอย่างมากด้วยการเอาชีวิตเป็นเดิมพันอย่างไม่หวั่นไหว จนบารมีครบทั้ง 30 ประการ โดยบารมีที่ทรงกระทำเริ่มตั้งแต่บารมีทั้ง 10 จนครบ 30 ประการนั้น พอสรุปได้ในเชิงการนำมาปฏิบัติได้อย่างนี้

1. **ทานบารมี** เป็นการวางแผนแห่งการเสียสละ มีอะไรหรือได้อะไรมากก็ปันกันกินปันกันใช้ กำจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อเตรียมเสบียงข้ามชาติ จะได้ไม่ต้องอดอยากยากจนอีก
2. **ศีลบารมี** เป็นการวางแผนแห่งความสำรวมระวังตน ระวังระวังภัยไม่ให้เดือดร้อนคนอื่นและตนเอง ไม่รังแกหรือเบียดเบียนใคร ทำตนไม่ให้มีเวรมีภัยกับใคร เพื่อป้องกันการเบียดเบียนกระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน
3. **เนกขัมมบารมี** เป็นการวางแผนแห่งการตัดความกังวลน้อยใหญ่และควบคุมกามคุณทั้งหลายไม่ให้กำเริบได้ จะได้ไม่ต้องห่วงหน้าก้างวลข้างหลังด้วยการเสียสละครอบครัวไม่เป็นภาระในการครองเรือน
4. **ปัญญาบารมี** เป็นการวางแผนแห่งการแสวงหาความรู้และสร้างเสริมปัญญา ฝึกการเป็นนักวิเคราะห์วิจัยวิจารณ์ เพื่อให้ความรู้และปัญญานั้นงอกงามจนถึงที่สุดเพื่ออาศัยปัญญานั้นกำจัดกิเลสให้หมดไปจากจิตใจของตนได้
5. **วิริยบารมี** เป็นการวางแผนแห่งการฝึกหัดตัดตนจนกระทั่งมีความประพฤติปฏิบัติดีพร้อมบริบูรณ์ทั้งกาย วาจาและใจ ใครจะตำหนิไม่ได้ โดยกล้าที่จะเปลี่ยนแปลง กล้าที่จะปรับปรุง โดยมีสติสัมปชัญญะควบคุมด้วย

6. **ขันติบารมี** เป็นการวางแผนแห่งการต่อสู้ห้กหาญกับอุปสรรคน้อยใหญ่ทุกๆ ชนิด ไม่ว่าจะเป็นการอดทนต่อดินฟ้าอากาศ อากาศกิเลส อากาศบีบคั้น ความเจ็บป่วยไข้ จะอดทนแบบใจเย็นๆ จนกว่าจะชนะ และไม่ยอมถอยหลังแม้แต่ก้าวเดียว
7. **สังขบารมี** เป็นการวางแผนแห่งความเป็นคนซื่อตรง ที่มีความจริงจังและความเด็ดเดี่ยวในการทำ ความดีนั้นไปจนกว่าจะสำเร็จ นอกจากนี้ยังฝึกให้เป็นคนที่มีความจริงใจกับทุกคน ไม่ได้เลือกที่รักผลักที่ชัง และรักษาสัจจะของตน พูดแล้วรักษาคำพูดของตน คบคนด้วยความจริงใจ เมื่อเขามีสุขก็ร่วมสุข เขามีทุกข์ก็ร่วมทุกข์เหมือนกันแก้ไข เหมือนกับสุภาสิตจีนที่กล่าวว่า **“มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้าน”**
8. **อธิษฐานบารมี** เป็นการวางแผนแห่งความฉลาดรอบคอบในการทำ ความดี มีการตั้งเป้าหมาย อย่างเป็นขั้นเป็นตอน แล้วก็ปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนตั้งเป้าหมายด้วยความเด็ดเดี่ยว เพื่อทำความดีให้ได้ตาม ที่ตั้งเป้าหมายไว้ จนกว่าจะสำเร็จ
9. **เมตตาบารมี** เป็นการวางแผนแห่งความรักให้แก่คนทั้งโลก มีความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรีจิตซึ่งกันและกัน เห็นใครมีความทุกข์หรือลำบาก ก็เข้าไปช่วยเหลือเหมือนญาติร่วมสาย โลหิตเดียวกัน
10. **อุเบกขาบารมี** เป็นการวางแผนแห่งความเที่ยงธรรม มีใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอมั่นคง ไม่มีอคติ รักษาความยุติธรรมเท่าชีวิต

บารมีทั้ง 10 ประการ ใน 3 ระดับ จึงเป็นการวางแผนเพื่อฝึกนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และกำจัด นิสัยไม่ดีหรือความคุ่นในสิ่งที่ไม่ดีออกไปจากใจของตนเอง ซึ่งการวางแผนนี้ ไม่ได้วางแผนเพียงแค่ระยะสั้น เท่านั้น แต่เป็นการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นขั้นเป็นตอน เป็นการวางแผนผังชีวิตในระยะยาวโดยตั้งกันข้ามภพ ข้ามชาติ เมื่อวางแผนผังของชีวิตแล้ว ก็มุ่งมั่นตั้งใจในการสร้างบารมี ซึ่งเปรียบเสมือนเรือแพ เข็มทิศ และ เสบียงที่จะข้ามห้วงแห่งวัฏสงสาร แม้เส้นทางสายนี้จะไม่ได้ราบเรียบสะดวกสบาย บางครั้งอาจจะพบ อุปสรรคปัญหาต่างๆ มากมาย แต่ก็ไม่ได้ย่อท้อ อดทนพยายามเพื่อเป้าหมายของชีวิตจนกว่าจะสำเร็จได้

สรุป

บารมีทั้ง 10 ประการนี้จะต้องทำอย่างขยันอดทน ทำแบบเอาชีวิตเป็นเดิมพัน และทำอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต ไม่เฉพาะบุคคลที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น แม้บุคคลที่จะเป็นพระอรหันต์ หรือแม้แต่ คนธรรมดาสามัญอย่างเรา ก็จะต้องสร้างบารมีให้ได้เต็มที่ด้วย ถ้าไม่ทำเรื่องจะไปบรรลุมรรคผล นิพพานนั้นอย่างไรหวัง หรือถ้าใครยังทำไม่ได้ชาตินี้ก็ยังมีลุ้นๆ ดอนๆ เรื่องชาติหน้าไม่ต้องพูดถึง แต่ถ้าทำได้ดีแล้ว ชีวิตนี้จะไม่ติดตา เพราะความดีได้ฝังเข้าไปอยู่ในใจ ความตกต่ำจะไม่บังเกิดกับเรา แม้ว่าชาติก่อนๆ จะได้ เคยทำความชั่วมาก็ตาม คือ ถ้าทำกรรมชั่วไม่หนักมาก ผลกรรมนั้นจะมาแบบผ่อนส่งไม่หนักหนาสาหัสเกินไป ก็เพราะเรากระทำดีมากๆ ในชาตินี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กรรมนั้น ยังตามมาไม่ทัน

3.2 อธิบายของพระโพธิสัตว์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้รับคำสรรเสริญจากสรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดทั่วทั้งภพ 3 อย่างมากมายว่า “เป็นผู้มีพระคุณอันประเสริฐแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้เลิศกว่าบุคคลอื่น เป็นเอกบุคคลที่ไม่มีบุคคลใดเสมอเหมือน เป็นต้น” ซึ่งการที่พระองค์ได้รับคำสรรเสริญเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงได้ฝึกฝนตนเองมาอย่างยิ่งยวดโดยมีการเตรียมพร้อมมาอย่างดีด้วยการวางแผนสร้างบารมีอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งต้องใช้เวลารสร้างบารมีอย่างยาวนาน ด้วยความเพียรพยายามและด้วยความอดทนอย่างสูงสุด ยากที่บุคคลใดจะทำได้ จึงทำให้พระองค์ได้กำจัดนิสัยที่ไม่ดีหรือความคุ้นในสิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากตัวได้ในแต่ละชาติที่เกิดมาสร้างบารมี จนเมื่อนิสัยที่ไม่ดีหรือสิ่งที่ไม่ดีในตัวได้ถูกกำจัดออกไปได้หมดแล้ว ประกอบกับบารมีที่ครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว ก็ทำให้ได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้ปลูกฝังนิสัยที่ดีให้กับตนเองมาตลอดเส้นทางในการสร้างบารมี ซึ่งนิสัยที่ติดตัวข้ามภพข้ามชาติมา ก็จะทำให้พระสัมมาสัมโพธิญาณแก่กล้ายิ่งขึ้น นิสัยนี้เรียกว่า **อริยาศัย** คือ นิสัยที่คิดจะสร้างบารมี และนิสัยนี้ก็ช่วยป้องกันไม่ให้ทำผิดพลาด ด้วยการทำอกุศลกรรมในระหว่างการสร้างบารมี ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 6 ประการ คือ

1. **เนกขัมมฉนาลัย** หมายถึง มีความพอใจที่จะออกบวชตลอดทุกชาติ รักในเพศบรรพชิตเป็นอย่างดี มีปกติเห็นโทษในกาม รู้ว่าสุขยิ่งกว่ากามคุณ 5 นั้นยังมีอยู่ เป็นสุขจากการเข้าถึงพระนิพพาน
2. **วิเวกฉนาลัย** หมายถึง มีความพอใจอยู่ในที่เงียบสงัด วิเวกผู้เดียว ที่ใดสงบสงัดปราศจากความอึกทึกครึกโครม ย่อมพอใจในสถานที่นั้นยิ่งนัก มีปกติเห็นโทษในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีในที่นั่งที่นอนอันสงัดเหมาะสมต่อการทำให้สงบ
3. **อโลภฉนาลัย** หมายถึง มีความพอใจในการบริจาคทาน หากมีช่องทางใดที่จะบริจาคทานได้แล้ว จะไม่ละเว้นเลย จะทำอย่างเต็มที่เต็มกำลัง และยินดีพอใจที่จะคบหากับบุคคลผู้ปราศจากความโลภ ไม่มีความตระหนี่ยิ่งนัก
4. **อโทษฉนาลัย** หมายถึง มีความความพอใจในความไม่โกรธ พยายามหักห้ามความโกรธอยู่ตลอดมา เจริญเมตตาแก่สัตว์ทั้งปวงด้วยความปรารถนาให้เขาพ้นจากทุกข์ภัยในวัฏสงสาร เป็นยิ่งนัก
5. **อโมหฉนาลัย** หมายถึง มีความพอใจในการทำลายโมหะ พยายามบำเพ็ญภาวนา เพื่อให้เกิดดวงปัญญา พิจารณาเห็นบาปบุญคุณและโทษตามความเป็นจริง และพอใจในการคบหาคนดี มีสติปัญญายิ่งนัก
6. **นิสสรณฉนาลัย** หมายถึง มีความพอใจที่จะยกตนออกจากภพ ไม่ยินดีในการท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร เพราะเห็นโทษในภพทั้งหมด ทั้งกามภพ รูปภพและอรูปรภพ โดยมีจิตที่มุ่งตรงต่อพระนิพพานเพียงอย่างเดียว อันเป็นเอกนัตบรมสุขอย่างเดียว

ทั้งหมดนี้เป็นอริยาศัยของพระโพธิสัตว์ หรือเรียกว่า นิสัยรักการสร้างบารมี ซึ่งจะเป็นไปเพื่อบ่มพระสัมมาสัมโพธิญาณให้แก่รอบ โดยอริยาศัยเช่นนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง แต่อริยาศัยเช่นนี้ท่านได้สั่งสมแก้ไขเรื่อยมาตลอดในทุกชาติที่เกิดมาสร้างบารมีไม่ว่าจะเกิดมาในกำเนิดใดก็ตาม ก็ได้แก้ไขปรับปรุง ฝึกฝน

ตนเองจนทำให้มีอัธยาศัยทั้ง 6 ประการนี้เกิดขึ้นมาในใจ เพราะฉะนั้นทุกคนควรพิจารณาไตร่ตรองดูว่า ตนเอง มีจริตอัธยาศัยเหมือนอย่างกับพระบรมโพธิสัตว์ในช่วงที่ยังสร้างบารมีอยู่หรือไม่ ถ้ายังไม่มีก็ฝึกให้มีขึ้นมา โดยการน้อมนำคุณธรรมของพระองค์มาฝึกฝนอบรมตนจนคุ้นเคยกลายเป็นนิสัยที่ดี และปรับปรุงแก้ไข ตนเองให้สมบูรณ์ขึ้นเฉกเช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เรามุ่งมั่นตั้งใจก้าวตามรอยบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อภพชาติหน้าที่สมบูรณ์กว่า และเพื่อเป้าหมายอันสูงสุด คือ พระนิพพาน

3.3 ธรรมสโมธาน

การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งปรารถนาที่จะหลุดพ้นและพาสรรพสัตว์ทั้งหลายไปสู่ฝั่งพระนิพพานนั้นเพียง แค่คิดก็ยากแล้ว แต่พระบรมโพธิสัตว์ก็หมั่นตอกย้ำในเป้าหมายมโนปณิธานที่แน่วแน่ไม่ได้คิดคำนึงถึงเวลา ว่าอีกกี่เดือน กี่ปี ก็ภพชาติจึงจะสมความปรารถนา ซึ่งไม่สามารถที่จะล่วงรู้ก่อนได้เลย ซึ่งเมื่อไรที่บารมีแก่ รอบเต็มเปี่ยมบริบูรณ์แล้วเมื่อนั้นก็จะสำเร็จสมปรารถนาได้อย่างแน่นอน บุคคลผู้มีความปรารถนาเช่นนี้จึง เป็นบุคคลที่มีใจเหนือกว่ามนุษย์ทั่วไปทั้งหลาย เพราะไม่ว่าจะทำอะไรก็ไม่ได้ทำแบบธรรมดาที่บุคคลอื่น ทั่วไปทำกัน แต่กลับทำด้วยการเอาชีวิตเป็นเดิมพันอย่างสุดชีวิตสุดกำลัง แม้ตายก็ยอม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ จึงเป็นสุดยอดของนักสร้างบารมีที่แท้จริง ได้ทุ่มเทชีวิตในการ สร้างบารมีจนตลอดชีวิตมาหลายภพหลายชาติ แม้ไม่รู้ว่าจะหนทางนั้นจะยาวไกลเพียงใด ก็ไม่ยอมย่อท้อต่อ อุปสรรค มีแต่จะเร่งสร้างบารมีอย่างเต็มที่ เต็มกำลัง เพียงแค่คิดว่า ลักวันก็จะสามารถบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้เมื่อบารมีเต็มเปี่ยมบริบูรณ์เปรียบเสมือนกับบุคคลที่ขยันเรียนตั้งใจอ่านหนังสือหรือบุคคลที่ขยันทำงาน แล้วค่อยๆ ฝึกฝนตนเอง พร้อมกับเรียนรู้ในงานที่ตนได้รับมอบหมายอย่างตั้งใจและเต็มที่ ก็จะทำให้สั่งสม ความรู้และประสบการณ์ในการทำงานได้อย่างมากมาย บุคคลที่คิดจะมาสร้างบารมีเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ขยันในการสร้างบารมีพร้อมทั้งฝึกฝนตนเองด้วยความตั้งใจและอดทน สั่งสมบารมีที่ละชาติแล้วลักวัน เมื่อบารมีเต็มเปี่ยมก็สามารถที่จะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้เช่นกัน

ดังนั้น เมื่อจะสร้างบารมีเพื่อปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จึงจำเป็นที่จะต้องประกอบ พร้อมด้วยคุณสมบัตินี้ 8 ประการ ที่เรียกว่า **ธรรมสโมธาน** ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการสร้างบารมีให้การเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นผลสำเร็จได้ในอนาคต เพราะธรรมสโมธาน เป็นคุณสมบัตินี้พื้นฐานของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่จะต้อง มี ถ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดไม่มีคุณสมบัตินี้แล้ว ก็จะไม่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ซึ่งทำให้ไม่แน่ว่าจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หรือไม่ แต่ถ้าประกอบพร้อมด้วยคุณสมบัตินี้แล้ว ก็จะได้รับพุทธพยากรณ์ ซึ่งเป็นการยืนยัน ได้เลยว่า จะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตได้อย่างแน่นอน ซึ่งธรรมสโมธานมีอยู่ ทั้งหมดดังนี้

1. **ปรารถนาความเป็นมนุษย์** เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจักทรงพยากรณ์แต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่แค่ไหนก็ตามพระพุทธร่องค์ก็จะไม่ทรงพยากรณ์อย่างเด็ดขาด นอกจากนี้การ เป็นมนุษย์ยังสามารถสร้างบารมีได้ดีกว่า เทวดา พรหม อรูปพรหม หรือสัตว์เดรัจฉาน การที่ได้เกิดเป็น มนุษย์นี้จึงมีความสำคัญ

2. **ความถึงพร้อมด้วยเพศ** เพราะการที่จะมีโอกาสได้รับคำพยากรณ์นั้น จะได้ก็แต่เฉพาะชาติที่

ไม่เป็นเพศวินหรือไม่เป็นอภิพบุคล คือ เป็นบุรุษเพศเท่านั้น แต่ถ้าเป็นเพศหญิง เป็นบัณฑิต เป็น กะเทยหรือเป็นบุคคลมี 2 เพศที่เรียกว่า อุกโตพยัญชนก พระพุทธองค์จะไม่ทรงพยากรณ์อย่างเด็ดขาด เนื่องจากบุรุษเพศมีลักษณะที่ใกล้เคียงลักษณะมหาบุรุษมากที่สุด และสามารถสั่งสมบุญบารมีได้ดีที่สุดด้วย

3. ถึงพร้อมด้วยเหตุ คือ มีอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ในชั้นสันดานอย่างแรงกล้า เพราะหากว่าเป็น บุคคลธรรมดาที่ไม่สมบูรณ์ด้วยเหตุ คือความเป็นพระอรหันต์ยังไม่เกิดขึ้น ไม่มีความแก่กล้าในชั้นสันดาน พระพุทธองค์ก็จะไม่ทรงพยากรณ์อย่างเด็ดขาด เนื่องจากถ้ามีโอกาสฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ก็สามารถตรงตามและบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ เพียงแต่ท่านยังไม่ปรารถนาจะ หมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ แต่ปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตซึ่งข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้สั่งสมความรู้และฝึกฝนตนเองมาต่อเนื่อง เพื่อเตรียมตัวที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

4. ได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ มีโอกาสได้บำเพ็ญกุศลใหญ่แล้วได้ตั้งความปรารถนาเฉพาะ พระพักตร์ของพระพุทธองค์ เพราะว่า การได้รับพยากรณ์จักเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยพุทธพยากรณ์ที่ออกมาจาก พระโอษฐ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ หากได้พบแต่พระปัจเจกพุทธเจ้า ได้พบพระอรหันต์ หรือได้พบสถานที่อันเป็นสิ่งแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น พระเจดีย์ เป็นต้น แม้จะมีความเลื่อมใสมากเพียงใด ก็จะไม่สามารถที่จะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างแน่นอน

5. ได้บรรพชา คือ มีอัธยาศัยน้อมไปในการออกบวช ไม่ว่าจะบวชในพระพุทธศาสนาหรือนอกพระพุทธศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มีความเชื่อว่าบุญบาปมี ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว และมีความมั่นคงใน เพศบรรพชิต เพราะถ้าดำรงเพศคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน แม้จะมีความปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ไม่สามารถที่จะเป็นได้ เนื่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไม่ทรงพยากรณ์ ถ้าไม่ได้บวช ภาระมากมายที่ติดพัน เปรียบเสมือนภรรยาเป็นห่วงคล้องแขน ลูกเป็นเสมือนห่วงคล้องขา ทำให้จะทำอะไรก็ตามจะติดขัดไปหมด ไม่สามารถที่จะทำได้อย่างสะดวกสบาย

6. ความถึงพร้อมแห่งคุณ คือ มีอภิญญาและฌานสมาบัติอันเชี่ยวชาญ เพราะเป็นคุณสมบัติ พิเศษเกินคนธรรมดาสามัญจักมิได้ จึงจะได้รับการพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ถ้าหากไม่มีคุณพิเศษ คือ อภิญญาและฌานสมาบัติ แม้จะดำรงเพศบรรพชิตก็มิได้รับคำพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่ง แสดงให้เห็นว่า การที่จะทำงานใหญ่แล้วจะต้องมีการฝึกสมาธิ เพราะถ้าไม่ฝึกสมาธิแล้วจะทำให้เกิด ความเครียดแล้วท้อใจที่จะสร้างบารมีต่อไป แต่ถ้าได้ฝึกสมาธิแล้ว ก็จะทำให้ไม่เกิดสภาวะความเครียดที่จะ ท้อใจได้ เนื่องจากการที่คนเราใช้ความคิดจากสมองก็จะทำให้ความคิดนั้นไม่กว้าง มีขอบเขตจำกัดจึงทำให้ เครียดง่าย แต่ถ้าใช้ความคิดจากใจที่ศูนย์กลางกายก็จะทำให้ความคิดนั้นมีขอบเขตกว้างขวาง และจะ ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่จะช่วยถ่วงถ่วงให้ความคิดนั้นถูกต้อง ไม่ผิดพลาด

7. อธิการ คือ การกระทำที่ยิ่ง หมายถึง ได้ทำในสิ่งที่เหนือมนุษย์ทั่วไป สิ่งไหนเป็นความดี เป็น ไปเพื่อมรรคผลนิพพาน แม้คนธรรมดาไม่กล้าคิด ไม่กล้าพูด ไม่กล้าทำ แต่ท่านได้กล้าที่จะคิด กล้าที่จะพูด และกล้าที่จะทำในสิ่งนั้นได้สำเร็จ เช่น ได้เคยบำเพ็ญมหาทานบารมี โดยการสละชีวิตเพื่อแลกกับพระโพธิ- ญาณมาก่อน เพราะเป็นปรมัตถมหาทานบารมีที่ได้กระทำอย่างยิ่ง โดยเอาชีวิตเลือดเนื้อเข้าแลกเพื่อสัมมา สัมโพธิญาณ ผู้ที่ได้ทำเช่นนี้จึงจะได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การที่จะ ทำอะไรก็ตาม ต้องทุ่มเททำความดีสร้างบารมีอย่างเต็มกำลัง โดยฝึกทั้งตนเองให้มีความรู้ความสามารถ

แล้วต้องฝึกคนอื่นหรือสร้างคนให้รู้จักการที่จะทำความดีสร้างบารมีอย่างเต็มกำลังเช่นกัน

8. ความพอใจ คือ ไม่ว่าจะเกิดก็ภพก็ชาติ จะเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน ขอให้มีความรักความพอใจในพุทธภูมิเป็นกำลัง ไม่ได้ท้อแท้ต่ออุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตน เพราะผู้ที่มีฉันทะปรารถนาพระโพธิญาณเป็นกำลังเกินคนธรรมดา ไม่ได้หวาดผวาท่อภัยต่างๆ แม้จะให้ทนอยู่ในนรกอย่างทุกข์ทรมานตลอด 4 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป เพื่อแลกกับพระสัมมาสัมโพธิญาณก็ยอม ผู้ที่มีความพอใจอย่างนี้จึงจะสามารถที่จะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้อย่างแน่นอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์มีความรักอยากที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่สุด และยังอยากให้คนอื่นได้มีความรักในการสร้างบารมีอีกด้วย

ทั้งหมดนี้เป็นธรรมล้ำค่า 8 ประการ ที่เรียกว่า **ธรรมสโมธาน** เป็นความปรารถนาที่พิเศษและเป็นมโนปณิธานที่เป็นไปเพื่อการให้ได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคต ซึ่งเป็นความปรารถนาที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถทำได้ แต่พระองค์ไม่ใช่บุคคลธรรมดา แต่เป็นบุคคลพิเศษที่ยากจะหาบุคคลใดเสมอเหมือนได้ เพราะธรรมสโมธานทั้ง 8 ประการ ถ้าได้ทำแล้วก็จะได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งอย่างแน่นอน ซึ่งต้องทำให้ครบทั้ง 8 ประการ ถ้าหากขาดข้อใดข้อหนึ่งก็ไม่สามารถที่จะได้รับพยากรณ์ได้ซึ่งก็เป็นเหตุที่ทำให้ไม่สามารถที่จะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตได้

นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรมสโมธานทั้ง 8 ประการ ก็ทำให้ได้รับอานิสงส์ในการบ่มพระสัมมาสัมโพธิญาณให้แก่กล้าขึ้น โดยจะเป็นผู้ไม่เข้าถึงอภัพฐานะ คือ จะไม่ไปบังเกิดในภพภูมิที่อาภัพ 18 ประการอีก เพื่อไม่เป็นการเสียเวลาในการสร้างบารมีอีกต่อไป คือ

1. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นคนตาบอดแต่กำเนิด
2. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นคนหนวกแต่กำเนิด
3. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นคนบ้า
4. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นคนใบ้
5. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นคนแคะ ง่อยเปลี้ย
6. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เกิดในชนชาติมิลักขะประเทศ คือประเทศป่าเถื่อน ที่ไม่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน หรือไม่ได้พบกัลยาณมิตรที่คอยให้คำแนะนำตักเตือน
7. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เกิดในท้องของนางทาสี เพราะไม่มีอิสระแก่ชีวิต ไม่เป็นไทแก่ตน ต้องอยู่ในความควบคุมของผู้อื่น
8. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นคนนิยตมิถิฉาปฏิภูมิลี หมายถึง พวกที่มีความเห็นผิด ที่จะทำให้ไม่มีโอกาสหลุดพ้นจากวัฏสงสาร และเป็นผู้ถูกห้ามหนทางสวรรค์และหนทางมรรคผลนิพพาน
9. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นเพศหญิง หรือเป็นบัณฑิตหรือเป็นกะเทย หรือเป็นบุคคล 2 เพศ(อุภโตพยัญชนก)
10. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่ทำอนันตริยกรรม คือ กรรมหนัก 5 อย่าง คือ ไม่ฆ่าพ่อของตนเอง ไม่ฆ่าแม่ของตนเอง ไม่ฆ่าพระอรหันต์ ไม่ทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงห่อพระโลหิต ไม่ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน
11. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็นคนโรคเรื้อน โรคร้ายแรง

12. เมื่อกำเนิดในสัตว์เดรัจฉาน ย่อมเป็นสัตว์อยู่ในประเภทที่มีกายไม่เล็กกว่านกกระจาบและไม่ใหญ่กว่าช้าง
13. ไม่เกิดในขุปปิปลาสิกเปรต คือ เปรตผู้หิวกระหาย และนิชฌามัตถิกเปรต คือ เปรตผู้ถูกความอยากเผาผลาญ และกาลกัญชิกาสูร คือ เปรตชนิดหนึ่งที่ตัวสูงใหญ่มาก
14. ไม่เกิดในอเวสิมทานรอกและโลกันตนรอก
15. เมื่อเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นกามาวจร ก็ไม่เป็นเทวดาผู้เป็นมิถุนาภิภู และไม่เป็นเทวบุตรมาร
16. ไม่เกิดเป็นอสังขญีพรหม ซึ่งเป็นพรหมที่มีแต่รูปร่าง ไม่มีความรู้สึกนึกคิด และไม่เกิดเป็น สุทธาวาสพรหม เพราะว่า สุทธาวาสพรหมจะต้องบรรลุเป็นพระอรหันต์ในไม่ช้า
17. ไม่เกิดในอรุปรภพ เพราะเป็นอรุปรภพที่ทำมานที่ไม่มีรูปมากำหนดเป็นอารมณ์ จักมีอายุยืนยาวมาก
18. ไม่ไปเกิดในจักรวาลอื่น

นอกจากนี้ยังอานิสงส์พิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำอริมุตตกาลกริยา คือ เมื่อพระองค์เกิดเป็นเทวดาหรือพระพรหม เกิดความเบื่อหน่ายในการเสวยสุขนั้น บรรณาที่สร้างบารมีในโลกมนุษย์ พระองค์ก็สามารถทำการอริมุตต คือ อริชฐานให้จุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ได้ทันที ได้โดยง่าย ซึ่งเหล่าเทพเทวดาอื่นๆ ไม่สามารถทำอย่างนี้ได้

3.4 พุทธภูมิธรรม

ผู้ที่สั่งสมบุญบารมีไว้มากๆ อย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่ใช่ใครจะทำกันได้หมดทุกคน เพราะการที่จะฝึกฝนตนเองให้มีนิสัยรักในการทำความดีสร้างบารมีอย่างเต็มกำลังสุดชีวิตนั้นหาได้ยากมาก พระพุทธองค์จึงเป็นเอกบุรุษที่ไม่เป็นสองรองใคร โดยได้วางแบบแผนของชีวิตเอาไว้อย่างดี แล้วทุ่มเทในการฝึกฝนตนเองรวมทั้งได้ฝึกคนอื่นพร้อมกันไปด้วย เพื่อจะได้มีกองกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย และยังเป็นพยานให้กับตนเองได้ว่า “เราจะมาสร้างบารมีเพื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ไม่ให้คนอื่นเข้าใจตนเองผิดได้ในการทุ่มเทฝึกทั้งตนเองและคนอื่น ดังนั้นเมื่อพระองค์ได้ทุ่มเทอย่างนี้มาหลายภพหลายชาติที่เกิดมาสร้างบารมี ไม่ว่าจะเกิดมาในชาติกำเนิดอะไรก็ตาม จึงทำให้ลักษณะพิเศษสำหรับผู้ที่ปรารถนาพุทธภูมิได้เกิดขึ้นกับพระองค์ซึ่งเป็นน้ำใจของพระองค์ที่ประกอบด้วยพุทธภูมิธรรมอันยิ่งใหญ่ 4 ประการ คือ

1. **อุสสาหะ** คือ เป็นผู้มีความเพียรพยายามไม่ลดละ ทรงประกอบไปด้วยความเพียรที่ติดแน่นอยู่ในใจอย่างมั่นคง หมายความว่า เมื่อทำอะไรจะทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจอย่างเต็มที่ มีความเพียรโดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน มีใจมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวในทำแต่กุศลกรรมเพียงอย่างเดียว มีความมานะพากเพียรในการสร้างบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดทุกภพทุกชาติที่เกิด จนกว่าสิ่งที่ปรารถนาไว้จะสำเร็จ โดยทรงคิดว่า “ถ้าท้อแท้ ท้อถอยในสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งอยู่ในวิสัยที่จะทำได้ แล้วงานสร้างบารมีที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นสิ่งที่เหนือวิสัยของมนุษย์ทั่วไปจะสำเร็จได้อย่างไร

2. **อุหมัคคะ** คือ เป็นผู้มีความสามารถเตือนตนเองและสอนคนอื่นได้ ทรงประกอบด้วยปัญญาที่ติดแน่นอยู่ในใจอย่างมั่นคง หมายความว่า เมื่อทำอะไรจะคิดไตร่ตรอง พิจารณาในสิ่งที่จะทำว่าถูกหรือผิด

ควรทำหรือไม่ควรทำ แล้วสิ่งที่ทำนั้นเป็นประโยชน์แก่ตนและแก่คนอื่นหรือไม่ จึงทำให้จิตของตนประกอบแต่กุศลกรรมอย่างเดียว ทำให้เกิดมีอานุภาพที่เชี่ยวชาญ เฉียบแหลมในการสร้างบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดทุกภพทุกชาติที่เกิด

3. อวิชฺฐานะ คือ เป็นผู้มีความสามารถในการวางแผนดำเนินชีวิตของตนได้อย่างชัดเจน ทรงประกอบด้วยการอธิษฐานที่ติดแน่นอยู่ในใจอย่างมั่นคง หมายความว่า เมื่อทำความดีสร้างบุญบารมีแล้วก็จะอธิษฐานจิตที่จะให้ได้บรรลุสัมฤทธิ์ผลทุกครั้ง จึงทำให้ความปรารถนาของพระองค์ไม่เคยเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น ได้ตอกย้ำซ้ำเติมในทุกชาติที่เกิดมา ไม่ว่าจะถือกำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็ยังตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ได้ โดยไม่ได้หวั่นไหวคลอนแคลนในการสร้างบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดทุกภพทุกชาติที่เกิด

4. ทิตฺตจริยา คือ เป็นผู้มีความเมตตาเป็นปกติ ทรงประกอบด้วยเมตตาที่ติดแน่นอยู่ในใจอย่างมั่นคง หมายความว่า พระองค์จะไม่ประทุษร้าย ไม่ว่าร้ายใคร แต่จะชื่นชมยินดีในความสำเร็จของคนอื่นเสมอ มีความสงสารใคร่จักบำเพ็ญประโยชน์แก่กุลแก่หมู่สัตว์อยู่ตลอดเวลาให้ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดทุกภพทุกชาติที่เกิด

ลักษณะพิเศษทั้ง 4 ประการนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการบำเพ็ญบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการสละตนเองเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นทุกชีวิตอย่างเสมอหน้าเท่าเทียมกันเรื่อยไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย คือ ความบริบูรณ์ด้วยปัญญาอันเป็นโลกุตตรสมบัติ คือ พระสัมฤทธิ์ผล ซึ่งอาจสรุปลักษณะพิเศษของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เป็น 2 ประการ คือ

1. การบำเพ็ญตนช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลาย
2. การบำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคต

การดำเนินชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อยู่กับภาระที่จะพึงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์ 2 ประการข้างต้น ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ต้องมีและประโยชน์ ทั้งสองนั้นก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น ก็คือ การได้ชื่อว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อตนเอง ตรงกันข้ามการบำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อตนเอง ก็คือการได้มีโอกาสอุทิศตนให้เป็นประโยชน์แก่มวลสัตว์ทั้งปวงเช่นเดียวกัน

ดังนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นบุคคลต้นแบบที่ควรจะนำแบบอย่างที่เราได้ทรงทำไว้แล้ว มาประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์ โดยการตั้งความปรารถนาที่จะทำความดีสร้างบารมีให้เพิ่มพูนขึ้นไปสู่ฝั่งพระนิพพานอันเป็นแดนเกษมที่ๆ มีความสุขที่แท้จริง ฉะนั้นเมื่อได้อัตภาพเป็นมนุษย์เกิดมาพบพระพุทธศาสนา นับว่าโชคดีเป็นบุญลาภอันประเสริฐ จึงควรที่จะเร่งรีบสร้างบุญบารมีอย่างเต็มที่เต็มกำลัง เก็บเกี่ยวบุญให้ได้มากที่สุด และให้หมั่นตอกย้ำ อธิษฐานจิต เตือนตนบ่อยๆ และฝึกฝนตนเองให้สม่ำเสมอให้มีแต่นิสัยที่ติดตัวไปข้ามชาติจนกว่าจะเข้าสู่ฝั่งแห่งพระนิพพาน

¹ **ลักษณะสูตร**, ทัมนิกาย ปาฎีกาบรรค, มก. เล่ม 16 หน้า 1

3.5 ลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ

การสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้สร้างกันมาเพียงแค่วันสองวันหรือเป็นปีเป็นเดือน แต่พระองค์ทรงสร้างบารมีมาหลายภพหลายชาติ นับกันเป็นอสงไขย เป็นกัป ดังนั้นเมื่อการสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้เวลายาวนานอย่างนี้ พระองค์จึงได้ทรงวางแผนทุกอย่างและในทุกเรื่อง เพื่อที่จะทำให้ความปรารถนาที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และนำเหล่าสรรพสัตว์ไปสู่ฝั่งพระนิพพานได้สำเร็จ โดยเฉพาะร่างกายที่เหมาะสมกับการมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ต้องเป็นร่างกายที่เป็นทั้งต้นแบบ และเหมาะสมต่อการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหมือนดังคำกล่าวที่ว่า **“ร่างกายที่สมบุรณ์ก็เหมือนรถที่มีตัวถังแข็งแรง เหมาะแก่การขับขี่ แต่ร่างกายที่ไม่สมบุรณ์ก็เหมือนกับรถที่มีตัวถังไม่แข็งแรง อ่อน ยุบ บู่บี้”** เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงทรงสร้างบารมีสั่งสมบุญอย่างมากมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งร่างกายที่เหมาะสมแก่การมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นต้นแบบที่จะนำความรู้ที่ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงมาสอนสรรพสัตว์ทั้งหลายได้

เพราะฉะนั้น ลักษณะมหาบุรุษ คือ สิ่งที่สุดยอดกว่าลักษณะทั้งปวง เป็นร่างกายที่ดีที่สุด เหมาะสมที่จะทำงานเพื่อความความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างดี ซึ่งเป็นลักษณะของการเริ่มต้นของความรู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งปวง และเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้รู้เรื่องราวความเป็นจริงของชีวิต กายลักษณะมหาบุรุษนี้จึงเป็นกายที่สำคัญมาก ที่จะทำให้พระองค์ตรัสรู้ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงด้วยพระองค์เอง

กายมหาบุรุษเป็นกายที่เหมาะสมต่อการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีลักษณะที่งดงาม มีฤทธิ์ มีเดช มีอานุภาพมาก และมีเรียวแรงมากกว่ากายใดๆ ในโลกนี้ ซึ่งขึ้นอยู่กับการสร้างบารมีของแต่ละพระองค์ที่จะสั่งสมมามากมายเพียงไรนั้นไม่เท่ากัน ถ้าพระองค์ใดสั่งสมบารมีมากก็จะได้ความสมบุรณ์ของกายที่มากกว่า แต่ถ้าสั่งสมบารมีน้อยก็จะได้ความสมบุรณ์ของกายที่น้อยกว่า แต่ก็ถือว่าเป็นกายที่เหมาะสมกับการสร้างบารมี เพื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

ผู้ได้ลักษณะมหาบุรุษ เป็นผู้ที่มิบุญอันล้นสมดีแล้ว แม้ไม่ได้ออกบวชก็ย่อมถึงความเป็นใหญ่ในโลก ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบวชก็ได้ตรัสรู้ธรรมอย่างแน่นอน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยมหาปรีสลักษณะ 32 ประการ เหล่านี้ ย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมเป็นธรรมราชามีมหาสมุทร 4 เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีอาณาจักรมั่นคงประกอบด้วย รัตนะ 7 ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ 7 พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าหนึ่งพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกะตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม โดยเสมอ มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต มิได้มีเสาเขื่อน ไม่มีนิมิต ไม่มีเสี้ยนหนาม มั่งคั่งแพร่หลาย มีความเกษมสำราญ ไม่มีเสียด ถ้าเสด็จออกบวชเป็นบรรพชิตจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคา คือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก”¹

ดังพุทธดำรัสข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการนี้ เป็นลักษณะของผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรม คือ ถ้าไม่ได้บวช ก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น แต่ถ้าออกบวชก็ได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ดังตอนที่พระองค์จะออกบวชมีมารมาขัดขวางโดยให้รออีก 7 วัน ก็จะมีสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิเกิดขึ้นแก่พระองค์ แต่ที่ทราบกันเป็นอย่างดีแล้วว่า คติของกายนามหาบุรุษย่อมเป็นหนึ่ง คือ ย่อมออกบวชและได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

ดังนั้น การได้ลักษณะมหาบุรุษนั้น เป็นสิ่งที่ยาก เป็นกายสุดท้ายแห่งสังสารวัฏ เป็นกายที่สมบูรณ์แบบ จะต้องสั่งสมบุญบารมีให้มากมายนานหลายชาติ เมื่อบุญบารมีเต็มเปี่ยมก็จะได้มาซึ่งลักษณะมหาบุรุษ พร้อมทั้งจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้สมกับความปรารถนามาหลายภพหลายชาติแล้ว คือ การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วสั่งสอนสรรพสัตว์ทั้งหลายให้รู้และเข้าใจในความรู้ที่พระองค์รู้ เพื่อหลุดพ้นไปสู่ฝั่งพระนิพพานเฉกเช่นพระองค์ ลักษณะมหาบุรุษมี 32 ประการ ดังนี้

1. มีพระบาททั้งสองเรียบเสมอกัน หมายความว่า มีพื้นเท้าสม่ำเสมอ ทำให้เวลาพระพุทธองค์เสด็จพระดำเนินไปในที่ต่างๆ ดูแล้วสง่างาม เดินตัวตรง นุ่มนวล เหมือนช้างทรงของพระราชอา เวลาเดินส่วนบนจะไม่เคลื่อนไหว เดินเหมือนเหิน เนื่องจากเดินเบา ไม่ส่ายไปส่ายมา เพราะมีพื้นเท้าที่เสมอกัน ทำให้น้ำหนักที่ลงไปสู่เท้าเวลาเดินมีน้ำหนักเท่ากัน จึงทำให้พระพุทธองค์เดินดูแล้วสง่างามมาก

สาเหตุที่ทำให้พระองค์มีลักษณะเช่นนี้ เพราะในอดีตพระองค์ได้สร้างกุศลธรรมมาตลอดทั้งการประพฤติในกาย วาจา และใจ ตลอดจนการให้ทาน รักษาศีล บำรุงบิดามารดาและสมณพราหมณ์ เคารพต่อผู้ใหญ่ในตระกูลและเคารพในการบำเพ็ญอุทิศ

2. พื้นใต้ฝ่าพระบาทมีลายกรงจักร มีซี่ก่าหนึ่งพันประกอบด้วยกงและดุม เพราะพระองค์เป็นผู้นำธรรมจักรให้หมุนไป ยังสรรพสัตว์ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานนับไม่ถ้วน จึงทำให้พระองค์เดินได้อย่างคล่องแคล่ว เพราะพื้นเท้ามีความยืดหยุ่นดีในเวลาเดิน

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะการที่พระองค์นำสุขมาให้แก่มหาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องเป็นผู้นำตั้งแต่ในครอบครัวถึงประเทศชาติ บรรเทาความสะดุ้งหวาดกลัว ปกครองโดยธรรมให้

¹ ลักษณะสูตร, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, มก. เล่ม 16 หน้า 1

อยู่เย็นเป็นสุข ให้ทานพร้อมของบริวารอย่างสม่ำเสมอ

3. มีสันพระบาทยาวสมส่วนพอดี ทำให้การรับน้ำหนักดีขึ้นและแรงกดที่ลงมาทั้งตัวเฉลี่ยแล้วมีความเท่ากัน จึงทำให้มีกำลัง เวลายืนจึงกระโดดได้ 40 คอก และทรงร่างกายได้ผิ่ผายสง่างาม

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะการเว้นจากการทำปาณาติบาต

4. มีนิ้วมือและนิ้วเท้ายาวเรียวยาวเหมือนลำเทียน หมายความว่า นิ้วมือของพระองค์แต่ละนิ้วมีความยาวเท่ากัน สมบูรณ์ด้วยพลังกำลัง ทำให้พระองค์เดินได้สะดวก ไม่ปวดเมื่อยง่าย

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะการเว้นจากการทำปาณาติบาต

5. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่มเหมือนปุยสำลี หมายความว่า ฝ่ามือและฝ่าเท้านุ่ม ไม่กระโดดกระเดก กระด้างแข็ง ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า มีความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อดีมาก เปรียบเสมือนยางที่สามารถยืดตัวออกไปได้มากแค่ไหนก็สามารถที่จะกลับคืนตัวดังเดิมได้ ลักษณะเช่นนี้ก็แสดงถึงความมีพลังของเนื้อที่มีความยืดหยุ่นดีมาก ซึ่งทำให้พระองค์มีพลังกำลังมาก เนื่องจากบุคคลที่มีเนื้ออ่อนนุ่มแสดงถึงความมีกำลังมาก เพราะคลองตัวในทุกอิริยาบถ

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะได้สังเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ 4

6. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายจุดตาข่าย โดยเป็นลายบางๆ จางๆ พอสังเกตเห็น เป็นเส้นสม่ำเสมอเป็นช่อง นิ้วมือและนิ้วเท้าทั้ง 4 ชิดสนิทกัน เสมอกัน (เว้นแต่นิ้วหัวแม่มือและเท้า) ลักษณะเช่นนี้หมายถึงว่า เป็นบุคคลที่มีฝ่ามือและฝ่าเท้าเต็ม และมีความอ่อนนุ่มด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มือและเท้านั้นมีกำลังมาก ไม่ว่าจะทำอะไรหรือเดินไปไหน จะพลิกตัวก็มีกำลังมากในการที่จะทำในสิ่งนั้นได้อย่างสะดวกสบาย

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะได้สังเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ 4

7. มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ คือ กระดูกข้อพระบาทของพระองค์ตั้งลอยอยู่หลังพระบาท ไม่ติดกันกลีบกลอกได้คล่อง เมื่อทรงดำเนินผิดกว่าสามัญชน หมายความว่า พระองค์มีข้อเท้าสูงกว่ามนุษย์ธรรมดาประมาณ 1 นิ้ว สันเท้ายื่นไปด้านหลังมากกว่ามนุษย์ธรรมดา พระองค์คู้เท้าไปข้างหน้ามากกว่ามนุษย์ธรรมดาเช่นกัน หรืออาจจะหย่อนกว่ากันนิดหน่อย เพราะฉะนั้น จะยาวออกทั้งหน้า หลัง บน เมื่อยืนพระบาทจึงคล้ายสังข์คว่ำ คือ นูน (ไม่วม) อิ่ม (ไม่อืด, อวบ) ซึ่งทำให้ยืนได้อย่างมั่นคง เดินได้อย่างมั่นคง กระโดดได้ไกลและสูง เพราะสปริงดี คือ มีความยืดหยุ่น มีกำลังมาก

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะกล่าววาทาที่เป็นอรรถเป็นธรรม เว้นจากการพูดเพื่อเจื่อนำประโยชน์สุขมาสู่มหาชน และเป็นผู้นุชาธรรม หมายถึง อยากรู้ได้คำแนะนำ อยากรับวิธีปฏิบัติขนาดเอาชีวิตถวายให้

8. พระขงฆ์เรียวยาวดุจแข้งเนื้อทราย คือ มีเนื้อหุ้มรอบแข้งเต็ม ล้วนฐานกลมงาม หมายความว่า มีแข้งเรียวยาว กลม ยาว สวยและตรงด้วย ได้สัดส่วนรับกับข้อพระบาทที่สูง รับกับฝ่าพระบาทที่เต็ม รับกับหลังพระบาทที่อูมอิม รับกับนิ้วพระบาทที่ยาว สันพระบาทที่ยาว รับกันสวยงามมาก อุปมาเหมือนลักษณะแข้งเนื้อทรายที่รัด แน่น เรียว งาม กลมกลืน ไม่เห็นเส้นเอ็นหรือกระดูก ซึ่งทำให้มีพลังกำลังมาก ไม่ว่าจะเดินหรือขยับร่างกายในอิริยาบถไหนก็สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องตัว สะดวก

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะได้ตั้งใจออกศิลปศาสตร์วิทยาด้วยความเคารพ โดยตั้งใจให้ผู้เรียนรู้อุบัติได้เร็ว ปฏิบัติได้เร็ว ไม่ลำบาก โดยที่มีได้โปรดบังอำพรางสิ่งใดเลย แนะนำให้ทุกอย่าง

9. เมื่อยืนตรง พระหัตถ์ทั้งสองลูบจับพระชานุได้ หมายความว่า เมื่อพระองค์ทรงประทับยืน ก็ทรงลูบคลำถึงพระชานุด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้ โดยที่ไม่ต้องน้อมหรือย่อตัวลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ลักษณะรูปร่างของพระองค์ได้สัดส่วนเท่ากัน จึงทำให้พระองค์ดูสง่างามมากไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม และถ้าเหยียดแขนขึ้นไปข้างบนแล้วเอา 2 ทาร จะได้ตรงกลางกาย คือศูนย์กลางกายฐานที่ 7 พอดี

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะรู้จักบุคคล ความแตกต่างของบุคคลว่าควรกับสักการะอย่างไรให้เหมาะสมกับบุคคลนั้น หมายความว่า ความเป็นธรรมตามกำลังบุญและฐานะ ว่าควรดูแลเกื้อกูลกันขนาดไหน อย่างไรให้เหมาะสมโดยไม่มีอคติ เช่น การถวายอาหาร ถวายพระก่อน แล้วไปสามเณร จนถึงอุบาสกอุบาสิกา หรือการต้อนรับแขก บางท่านเป็นกำลังหลักต้องให้เกียรติ ในทางปฏิบัติ คือดูคนเป็นดูแลคนเป็น ว่าคนนี้เป็นอย่างไร เหมาะสมกับอะไรชนิดไหน นอกจากนี้ยังมีความเคารพนบนอบนับถือ ปฏิบัติตามโอวาทของพระอรียเจ้า

10. มีพระคุษะเร็นอยู่ในฝัก หมายความว่า มีของลับเข้าฝัก ไม่ได้มีลักษณะเหมือนมนุษย์ทั่วไป ซึ่งถ้าหากเปรียบเทียบกับตุ๊กก็อาจจะเหมือนช้างที่อวัยวะเพศของตัวผู้เข้าไปซ่อนอยู่ข้างใน มิได้ห้อยร่องแรง

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะทำให้ญาติมิตรสนิทกัน ที่จากกันไปนานให้ได้มาพบกัน

11. มีพระฉวีวรรณดุจดวงคำเปล่งปลั่งผ่องใสอยู่เป็นนิตย์ คือมีผิวหนังประดุจหุ้มด้วยแผ่นทองคำมองดูแล้วเป็นที่ดึงดูดตาดึงดูดใจของผู้ที่ได้พบเห็น ซึ่งทำให้ประสาทสัมผัสของร่างกายดี ไม่ปวดเมื่อยง่าย

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะบริจาควัตถุทานและอามิสทานต่างๆ กระทำลัมมัชชกรรรม คือ การกวาดลานพระเจดีย์ เป็นต้น ไม่พยายามทรงจับความโกรธ

12. มีพระฉวีละเอียด ผุ่นไม่เกาะร่างกาย คือมีพระฉวีละเอียด ละอองธุลีจึงมีอาจติดอยู่ที่ผิวพระวรกายได้ ซึ่งทำให้การขับถ่ายทางผิวหนัง เช่น เหงื่อ ของเสียที่ขับออกมาทางร่างกายจะถูกขับออกมาดีมาก และถ้าเกิดเป็นแผลที่ผิวหนังก็จะทำให้หายง่ายเร็วกว่าคนทั่วไป นอกจากนี้การยืดหยุ่นที่ผิวก็ดีด้วย ดังนั้นเวลาจะทำอะไรก็ตาม ทำให้ไม่เหนื่อยง่ายไม่เปลืองง่าย

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะได้ถามสมณพราหมณ์ให้ทราบถึงสิ่งที่เป็นบาปบุญคุณโทษต่างๆ

13. มีพระโลมาชาติเส้นหนึ่งๆ เกิดในขุมละเส้น คือ ขุมขนแต่ละเส้นเสมอกันไปทุกขุมขน ไม่มีเล็กไม่มีใหญ่ สวยงามเหมือนกันหมด และขนเกิดขึ้นขุมละเส้น เส้นหนึ่งอยู่ขุมหนึ่ง ซึ่งทำให้การขับเหงื่อการระบายความร้อนในตัวเมื่อเวลาทำงานหนักระบายได้ดี แล้วก็มิประสิทธิภาพในการใช้อาหารในร่างกายให้เกิดเป็นพลังกำลังต่อร่างกายได้ดีมาก

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน

14. มีพระโลมาชาติมีปลายซ้อนขึ้นข้างบน มีสีเขียวเหมือนสีดอกอัญชัน ขดเป็นกุนทลทักขิณาวัญ คือ เส้นขนหมุนวนขวาเวียนประทักษิณ

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะกล่าววาจาสัตย์ เว้นจากมุสาวาท

15. มีพระวรกายตั้งตรงดุจท้าวมหาพรหม หมายความว่า ท่อนกายตั้งตรงไม่น้อยไปข้างหน้าหรือข้างหลังเหมือนกายของพรหม กายของพระองค์ตรง สง่าผ่าเผย ไม่คดไม่งอ เวลาเอี้ยวตัวจะงามพอดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กายของพระองค์ได้สมดุลน้ำหนักตัวทั้งซ้ายและขวาจะเท่ากัน จึงทำให้ยากที่จะเซหรือหกล้มได้

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นขาดจากการทำปาณาติบาต วางศาสตรา มีใจเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย

16. มีพระมังสะอุมเต็มในที่ 7 แห่ง คือ หลังพระหัตถ์ทั้งสอง หลังพระบาททั้งสอง พระอังสาหรือที่บ่าทั้งสอง และที่ลำพระศอกหรือที่ลำคอมีระหว่างพระอังสาเต็ม จะไม่มีเว้าแหว่งและมีพระศอกเต็มกลมกลิ้งสวยงาม มีเนื้อเต็ม เป็นลักษณะที่อุมอ้อมไม่เหมือนอาการบวม หมายความว่า มีเนื้อเต็มพอดี ไม่ย่น ไม่เห็นกระดูก เส้นเอ็น มีบ่าอ้อมเต็มพอดี ไม่เห็นไหล่ล้ารำ ลำคอกกลม ไม่เห็นเส้นและลูกกระดูก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการที่มีหลังพระหัตถ์และหลังพระบาทและพระอังสามีเนื้อเต็มพอดีนั้น ก็จะทำให้มีกำลังมีเรี่ยวแรงในการทำงานหรือแม้แต่เวลาปฏิบัติธรรมก็จะไม่ปวดไม่เมื่อยง่าย สามารถนั่งได้นานๆ ส่วนลักษณะที่มีลำคอกกลมไม่เห็นลูกกระดูก ซึ่งทำให้มีผลทางด้านเสียงที่จะทำให้เสียงดีมาก และมีผลทางด้านการกินอาหาร กลืนอาหาร

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะได้บริจจาคาหารอันประณีต มีรสอร่อยเป็นทานจำนวนมาก

17. มีพระสรีรกายบริบูรณ์ดุจกายท่อนหน้าของพญาราชสีห์ ไม่มีที่บกพร่อง คือ ออกผายไหล่ผึ่ง มีความองอาจสง่างาม มั่นคงประดุจขุนเขา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อวัยวะช่องอก เช่น ปอด เป็นตัน หรือแม้กระทั่งตับก็มีพลัง มีกำลังในการทำงาน ทำให้มีสุขภาพที่ดีมาก

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะมีใจปรารถนาจะทำประโยชน์และคุณแก่มหาชนทั้งหลายเป็นจำนวนมาก

18. พระปฤษฎางค์ราบเต็มเสมอกัน หมายความว่า หลังเต็มบริบูรณ์ ตั้งแต่เอวขึ้นไปถึงคอ มีเนื้อเต็มซึ่งไม่ใช่แผ่นกระดูกและไม่เป็นร่องด้านหลังเหมือนกับคนทั่วไป แสดงให้เห็นว่า กล้ามเนื้อหลังมีสปริงดี มีความยืดหยุ่นดี

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะมีใจปรารถนาจะทำประโยชน์และคุณแก่มหาชนทั้งหลายเป็นจำนวนมาก

19. ส่วนพระกายเป็นปริมณฑล ดุลปริมณฑลของต้นไทร หมายความว่า กายกับขาของพระองค์เท่ากัน เมื่อกางแขนเหยียดออกทั้ง 2 ข้าง ก็จะมีคามยาวเท่ากับความสูงของพระพุทธรองค์ ซึ่งมนุษย์ทั่วไปที่มีความสูงเท่ากับคามยาวของวาตนเองเท่ากันนั้นยากมาก ส่วนใหญ่ถ้าไม่ขาดก็เกิน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นสรีระร่างกายที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม ทำให้ร่างกายไม่ปวดไม่เมื่อยในเวลาปฏิบัติธรรม

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะทำทานด้วยความเคารพในสมณพราหมณ์และยาจกตามความเหมาะสม

20. มีลำพระศอกกลมงามเสมอตลอด หมายความว่า ลำคอกกลมเกลี้ยงงาม เมื่อเปล่งเสียงจะไม่เห็นเส้นที่ลำคอเลย ไม่มีลูกกระดูกแหลมออกมา แล้วก็ไม่มีเหนียงยานลงมา แล้วก็ไม่มีเหี่ยวไม่ยาน ซึ่งทำให้เสียงของพระองค์ดีมาก แล้วโรคหวัดก็ไม่

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะมีใจปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายมีความสุข

21. มีเส้นประสาทสำหรับรับรสพระกระยาหารอันเลิศ ซึ่งมีอยู่ 7000 เส้น รสของอาหารแม้เท่าเมล็ดงาก็แผ่ซ่านไปทั้งร่างกายได้ หมายความว่า ลิ้นของบุคคลทั่วไปเป็นประเภทลิ้นชา เหมือนลิ้นจระเข้กินอะไรก็ไม่รู้รส หรือรู้รสแต่การดูดซึมของอาหารเข้าสู่ร่างกายไม่ค่อยดี แต่ของพระองค์มีประสาทรับรสอันเลิศ ทำให้การดูดซึมอาหารเข้าสู่ร่างกายดีมาก แม้กินอาหารน้อยก็ได้รับสารอาหารมาก เนื่องจากบุคคลทั่วไปที่กินอาหารก็ทำให้มีกากอาหารมาก ส่วนของพระองค์มีกากอาหารน้อย เพราะการรับรส การย่อยอาหารดีมาก ดังเช่นในตอนที่จะหาวิธีการเพื่อการตรัสรู้ พระองค์ได้อดอาหารจนกระทั่งผอมมาก ถ้าเอามือลูบท้องเหมือนกับโดนกระดูกสันหลัง เอามือลูบสันหลังเหมือนกับโดนหน้าท้อง แต่พระองค์ก็ยังไม่มรณภาพ แล้วเมื่อวันที่จะตรัสรู้ได้เสวยข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา 49 ปั้น ทำให้พระองค์อยู่ได้ถึง 49 วัน

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะไม่ได้เบียดเบียนฆ่าสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ท่อนไม้ ก้อนหิน อาวุธหรือของมีคม

22. มีพระหนุดุจคางของราชสีห์ หมายความว่า พระหนุ คือ คางของพระองค์มีลักษณะมน สวยโค้งเหมือนวงพระจันทร์ ซึ่งอุปมาเหมือนคางของราชสีห์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ฟันของพระองค์แข็งแรงมาก ไม่โยกไม่หักง่าย

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะไม่ได้พูดคำเพื่อเจ้า พูดถูกกาล

23. มีพระทนต์ 40 ซี่ คือ พระองค์มีฟัน 40 ซี่บริบูรณ์ ซึ่งทำให้ใบหน้าตั้งและกล้ามเนื้อปากเหมือนยิ้มแย้ม และยังทำให้เคี้ยวอาหารได้ละเอียดมาก จึงทำให้พระองค์ไม่ต้องสูญเสียพลังในการย่อยอาหารมาก ทำให้ร่างกายของพระองค์แข็งแรงมาก เพราะได้รับสารอาหารได้เต็มที่

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นจากการพูดส่อเสียด

24. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน คือ พระองค์มีฟันเรียงเป็นระเบียบสวยงาม การบดเคี้ยวอาหารทำได้ดีมาก ไม่เป็นโรคฟัน

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นจากมิจฉาชีพ

25. พระทนต์เรียบสนิทมิได้ห่าง หมายความว่า ฟันไม่ห่างไม่โยกเก เรียบสนิทชิดกัน ไม่มีช่องว่างทำให้เศษอาหารไม่ติดฟัน สามารถควบคุมแบคทีเรียในปากได้ดีมาก และทำให้ฟันคงทนนานฟัน นอกจากนี้ยังหมายความว่า ฟันไม่ยื่นเขยิบ คือ ฟันบนจะต้องยื่นเลยออกไปจากฟันล่างนิดหน่อย เพราะโดยการทำงานของฟันแล้ว การที่มีฟันบนยื่นเลยออกจากฟันล่างนิดหน่อย ก็จะทำให้เคี้ยวอาหารได้ดีและแหลกมาก ซึ่งทำให้กระเพาะอาหารตลอดจนลำไส้ทำงานไม่หนัก จึงทำให้ได้รับประโยชน์จากสารอาหารอย่างเต็มที่และมีกำลังเรี่ยวแรงมาก อายุยืน

สาเหตุที่พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นจากการพูดส่อเสียด

26. เขี้ยวพระทนต์ทั้ง 4 ขาวงามบริสุทธิ์ มีรัศมีสว่างกว่าดาวประกายพรึกเหมือนมุก คือ มีเขี้ยวสีขาวงาม เป็นฟันที่สมบูรณ์มาก และฟันเขี้ยวนี้ใสมาก ซึ่งในขณะที่พระองค์ทรงเยี่ยมพระโอรสผู้ แสงแดดที่ส่องกระทบจะสะท้อนเป็นประกายวาว เหมือนแสงแดดที่ตกกระทบกระจกเงา

สาเหตุที่ทำให้พระองค์มีลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นจากมิจฉาชีพ

27. มีพระชีวหาใหญ่และยาว หมายความว่า มีลีนอ่อนและกว้างยาวกว่าคนทั่วไป จนสามารถแลบลีนออกมาให้ถึงหูทั้ง 2 ข้างได้ และแลบออกมาปิดหน้าผากได้ จะทำให้กลมก็ได้ ทำให้แป้นใหญ่ออกมาก็ได้ ซึ่งถือว่าเป็นลีนที่สมบูรณ์ทำให้การรับรสอาหารและการซึมของสารอาหารที่เข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกายได้ดีเพราะมีปลายเส้นประสาทสำหรับรับรสอาหารได้ตั้งแต่ที่ลิ้น ซึ่งถ้าหากป่วยก็ทำให้ฟื้นไข้ได้เร็ว

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นคำหยาบ กล่าวคำเป็นที่รัก

28. มีพระสุรเสียงดุจท้าวมหาพรหม ทุกครั้งที่พระองค์ตรัสเทศนา จะมีพระสุรเสียงนำฟังไพเราะเหมือนเสียงนกการเวก สรรพสัตว์ทั้งมนุษย์และเทวดาต้องหยุดฟังทันที ซึ่งเสียงนี้ประกอบด้วยองค์ 8 อันได้แก่ เสียงสละสลวย เสียงรู้ได้ง่าย เสียงไพเราะ เสียงนำฟัง เสียงหยุดย้อย เสียงไม่แหบเคี้ยว เสียงลึกและเสียงก้อง การที่มีเสียงไพเราะมากก็เพราะคอกลม ทั้งลิ้นทั้งฟันได้สัดส่วนหมดทุกอย่าง

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นจากคำหยาบ กล่าวแต่คำอันเป็นที่รัก

29. มีพระเนตรดำสนิทเหมือนสินิล หมายความว่า นัยน์ตาของพระองค์มีสีดำเหมือนสินิล คือ สีเขียวเข้ม เป็นนัยน์ตาที่คมแสดงถึงความสง่างามและความมีอำนาจ พร้อมทั้งแสดงถึงความมีเมตตากรุณาที่แผ่ไว้ในดวงตา ซึ่งทำให้พระองค์เป็นที่น่าเคารพและเกรงขามมาก และยังทำให้เห็นได้ไกล ได้เร็วและชัดเจน แม้จะอยู่ในที่มืด

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ทรงมีลักษณะเช่นนี้ เพราะไม่ถลึงตาดู ไม่ค้อนตาดู ไม่ขำเลียงตาดู เป็นผู้ตรง มีใจตรง แลดูมหาชนด้วยตาน่ารัก

30. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตากลูโคที่เพิ่งคลอด คือ ตาของพระองค์จะสุกใสมาก เป็นสายตาที่บ่งบอกถึงความไม่มีมารยา อ่อนโยนและประกอบด้วยเมตตาธรรม เป็นมิตรกับทุกคน ทำให้น่าเข้าใกล้

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ได้ลักษณะเช่นนี้ เพราะแลดูมหาชนด้วยดวงตาที่เบิกบานมีอาการเป็นที่รัก

31. มีพระอุณาโลมเกิดระหว่างพระขนง คือ ที่กลางหน้าผากระหว่างคิ้ว จะมีขนสีขาวยาวนุ่มเหมือนปุยสำลีเวียนขวาเป็นทักษิณาวฏุและมีปลายชี้ขึ้น ซึ่งทำให้ใบหน้าดูเด่นสง่างาม เพราะจะรวบระหว่างคิ้ว หน้าผาก ทำให้กรอบหน้าดูแล้วสมส่วน ทำให้หน้าผากดูไม่สูงไป ใหญ่ไปหรือยาวไป

สาเหตุที่ทำให้พระองค์มีลักษณะเช่นนี้ เพราะเว้นจากคำหยาบ เว้นจากการพูดเหลวไหล พูดแต่คำจริง

32. มีพระเศียรงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ คือ มีเนื้องูตั้งแต่หูขวาปากขอบหน้าผากมาถึงหูซ้าย ศีรษะกลมงามบริบูรณ์นูนขึ้นเบื้องบน หมายความว่า พระองค์ทรงมีศีรษะรับกับกรอบหน้าผากกลมได้สัดส่วน ทำให้ใบหน้าของพระองค์สวยได้สัดส่วนเท่ากัน 2 ซีก บนพระเศียรก็มีจอมกระหม่อมสง่างามมากเหมือนสวมมงกุฎ ดูสง่างามเด่นกว่าใครๆ กะโหลกศีรษะสวย พอเส้นผมขดทักษิณาวฏุเกาะติดศีรษะจะสง่างามมาก เส้นผมแนบสนิท สูง (หนา) กำลังดี ปลายซ้อนขึ้น นับจำนวนได้ คือกลุ่มผมนับเส้นได้ว่ามีกี่เส้นต่อหนึ่งขด ก็ขดต่อหนึ่งเศียร เป็นระเบียบ ไม่ยุ่งเหยิง

สาเหตุที่ทำให้พระองค์ทรงมีลักษณะเช่นนี้ เพราะได้เป็นผู้นำในการชักชวนมหาชนสร้างกุศลให้ทำบุญต่างๆ และทำการกุศลก็ได้กัมหน้า เเงยหน้าขึ้นด้วยใจที่ปีติยินดี

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คือ ลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ ซึ่งเป็นลักษณะร่างกายของบุคคลที่มี รูปกายสมบูรณ์ที่สุดอย่างแท้จริง และยังเป็นรูปกายที่แข็งแรงที่สุด พร้อมไปด้วยลักษณะที่ได้สัดส่วนเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่ละเอียดอีก ซึ่งเป็นลักษณะเสริมของลักษณะมหาบุรุษ ที่เรียกว่า อนุพยัญชนะ 80 อย่าง คือ

1. มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทอันเหลือองงาม
2. นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเรียวยาวไปโดยลำดับตั้งแต่ต้นจนปลาย
3. นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทกลมดูนายช่างกลึงเป็นอันดี
4. พระนขา คือ เล็บทั้ง 20 มีสีอันแดง
5. พระนขาทั้ง 20 นั้น งอนงามซ้อนขึ้นเบื้องบนมิได้ค้อมลงเบื้องต่ำ ดุจเล็บแห่งสามัญชนทั้งปวง
6. พระนขานั้นมีพรรณอันเกลี้ยงกลมสนิทมิได้เป็นริ้วรอย
7. ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาทซ่อนอยู่ในพระมังสะ มิได้สูงขึ้นปรากฏออกมาภายนอก
8. พระบาททั้งสองเสมอกัน มิได้ย่อมใหญ่กว่ากันมาตรฐานเท่าเมล็ดงา
9. พระดำเนินงามดุจอาการเดินแห่งกษัตริย์ชาติ
10. พระดำเนินงามดุจลีลราช
11. พระดำเนินงามดุจดำเนินแห่งหงส์
12. พระดำเนินงามดุจจรจกษัตริย์ดำเนิน
13. ขณะเมื่อยืนจะย่างดำเนินนั้น ยกพระบาทเบื้องขวาออกไปก่อน พระกายเยื้องไปข้างเบื้องขวาก่อน
14. พระชานุมณฑลเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์ มิได้เห็นอัญชลิสะบ้าปรากฏออกมาภายนอก
15. มีบุรุษพยัญชนะบริบูรณ์ คือ มิได้กิริยามารยาทคล้ายสตรี
16. พระนาภิมิได้บกพร่อง กลมงามมิได้พิกลในทีใดที่หนึ่ง
17. พระอุทรมีสันฐานอันลึก
18. ภายในพระอุทรมีรอยเวียนเป็นทักษิณาวฏ
19. ลำพระเพลา คือ ขาทิ้งสองงามดุจลำสุวรรณกัทลี คือ ลำต้นกล้วยสีทอง
20. ลำพระกร คือ แขนทั้งสองงามดุจวงแห่งเอราวัณเทพยหัตถี คือ ข้าง 33 เคียร เป็นพาหนะของพระอินทร์
21. พระอังคัพพ คือ อวัยวะใหญ่่น้อยทั้งปวงจำแนกเป็นอันดี คืองามพร้อมทุกสิ่งทุกอย่างที่ตำหนิมิได้
22. พระมังสะที่ควรจะหนากี่หนา ที่ควรบางก็บางตามที่ทั่วทั้งพระสรีระกาย
23. พระมังสะมิได้หตุในทีใดที่หนึ่ง
24. พระสรีระกายทั้งปวงปราศจากต่อมและไฝปาน มูลแมลงวันมิได้มีในทีใดที่หนึ่ง
25. พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสมกันโดยตามลำดับทั้งเบื้องบนแลเบื้องล่าง
26. พระกายงามบริสุทธิ์สิ้นปราศจากมลทินทั้งปวง

27. ทรงพระกำลังมาก เสมอด้วยกำลังแห่งกุญชรชาติประมาณถึงพันโกฏิช้าง ถ้าจะประมาณด้วยกำลังบุรุษก็ได้ถึงแสนโกฏิบุรุษ
28. มีพระนาสิกอันสูง
29. ลัณฐานพระนาสิกงามแนล้มน
30. มีพระโอษฐ์เบื้องบนเบื้องต่ำมิได้เข้าออกกว่ากัน เสมอเป็นอันดี มีพรรณแดงงามดุจสีผลตำลึงสุก
31. พระทนต์บริสุทธ์ปราศจากมูลมลทิน
32. พระทนต์ขาวดุจดั่งสีสังข์
33. พระทนต์เกลี้ยงสนิทมิได้เป็นริ้วรอย
34. พระอินทรีย์ทั้ง 5 มีจักขุนทรีย์ เป็นต้น งามบริสุทธ์ทั้งสิ้น
35. พระเขี้ยวทั้ง 4 กลมบริบูรณ์
36. ดวงพระพักตร์มีลัณฐานยาวสวย
37. พระปรารค์ คือแก้มทั้งสองดูเปล่งงามเสมอกัน
38. ลายพระหัตถ์มีรอยอันลึก
39. ลายพระหัตถ์มีรอยอันยาว
40. ลายพระหัตถ์มีรอยอันตรง มิได้ค้อมคด
41. ลายพระหัตถ์มีรอยอันแดงรุ่งเรือง
42. รัศมีพระกายโอภาสเป็นปริมณฑลโดยรอบ
43. กระพุ่มพระปรารค์ทั้งสองเคร่งครัดบริบูรณ์
44. กระบอกพระเนตรกว้างและยาวงามพอสวมกัน
45. ดวงเนตรก่อปรด้วยประสาททั้ง 5 มีขาวเป็นอาทิฟองใสบริสุทธ์ทั้งสิ้น
46. ปลายเส้นพระโลมาทั้งหลายมิได้วอมมิได้คด
47. พระชีวหามีลัณฐานอันงาม
48. พระชีวหาอ่อนปมิได้กระด้าง มีพรรณอันแดงเข้ม
49. พระกรรม คือ หูทั้งสองมีลัณฐานอันยาวดุจกลีบปทุมชาติ
50. ช่องพระกรรมมีลัณฐานอันกลมงาม
51. ระเบียบพระเส้นทั้งปวงนั้นสละสลวยมิได้หตุในที่อันใดอันหนึ่ง
52. แกวพระเส้นทั้งหลายซ่อนอยู่ในพระมังสะทั้งสิ้น มิได้เป็นคลื่นฟูขึ้นเหมือนสามัญชนทั้งปวง
53. พระเศียรมีลัณฐานอันงามเหมือนฉัตรแก้ว
54. ปริมณฑลพระนลาฏโดยกว้างยาวพอสวมกัน
55. พระนลาฏมีลัณฐานอันงาม
56. พระโขนงมีลัณฐานอันงามดุจคันธนูอันโก่ง
57. พระโลมาที่พระโขนงมีเส้นอันละเอียด

58. เส้นพระโลมาที่พระโขนงงอกขึ้นแล้วล้มราบไปโดยลำดับ
59. พระโขนงนั้นใหญ่
60. พระโขนงนั้นยาวสุดหางพระเนตร
61. ผิวพระมั่งสะละเอียดทั่วทั้งพระวรกาย
62. พระสรีระกายรุ่งเรืองไปด้วยสิริ
63. พระสรีรกายมิได้มัวหมอง ผ่องใสอยู่เป็นนิจ
64. พระสรีรกายสดชื่นดุดวงดอกปทุมชาติ
65. พระสรีรลัมผัสอ่อนนุ่มสนิท มิได้กระด้างทั่วทั้งพระกาย
66. กลิ่นพระกายหอมฟุ้งดุจกลิ่นสุคนธ์กฤษณา
67. พระโลมามีเส้นเสมอกันทั้งเส้น
68. พระโลมามีเส้นละเอียดทั่วทั้งพระกาย
69. ลมอัสสาสะปีสสาสะลมหายพระทัยเข้าออกก็เดินละเอียด
70. พระโอษฐ์มีลักษณะอันงามดุจแยม
71. กลิ่นพระโอษฐ์หอมดุจกลิ่นอุบล
72. พระเกศาดำเป็นแสง
73. กลิ่นพระเกศาหอมฟุ้งจรดลอบ
74. พระเกศาหอมดุจกลิ่นโกมลบุปผชาติ
75. พระเกศามีลักษณะเส้นกลมสลวยทุกเส้น
76. พระเกศาดำสนิททุกเส้น
77. พระเกสากอปรด้วยเส้นอันละเอียด
78. เส้นพระเกศามีได้ยุ่งเหยิง
79. เส้นพระเกศาเวียนเป็นทักษิณาวฏ์ทุกๆ เส้น
80. วิจิตรไปด้วยระเบียบพระเกตุมาลา คือ จอมกระหม่อม กล่าวคือถ้องแถวแห่งพระรัศมีอัน
โชตินาการขึ้น ณ เบื้องบนพระอุตม์มงคลีโรตม์ คือ กะโหลกศิรชะ หมายความว่า มีรัศมีเปล่ง
อยู่เหนือพระเศียรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทั้งหมดนี้คือ ลักษณะมหาบุรุษทั้ง 32 ประการและอนุพยัญชนะ 80 ประการ ที่เป็นลักษณะเสริมกับลักษณะ 32 ประการ ซึ่งทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความพิเศษจากบุคคลทั่วไปหลายอย่าง ทั้งนี้เพราะเกิดจากการปรุงแต่งด้วยกุศลกรรมทำให้เป็นกายที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นกายที่ใกล้เคียงกับกายธรรมภายในที่เป็นกายแห่งการตรัสรู้ธรรม เป็นกายแห่งมหาบุรุษผู้เพียบพร้อมทั้งสิ้นอย่างแท้จริง

ลักษณะมหาบุรุษ คือ ลักษณะที่สุดยอดกว่าลักษณะทั้งปวง เป็นกายที่ดีที่สุด เป็นกายของผู้รู้ เป็นกายของผู้ที่จะมาตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นลักษณะของการเริ่มต้นความรู้แจ้งในธรรมทั้งปวง เป็นร่างกายที่น่าชื่นชม เป็นกายที่มีเรี่ยวแรงมาก ซึ่งกว่าที่พระองค์จะได้ลักษณะอย่างนี้ ต้องสั่งสมบุญ

บารมีทุกอย่างมาหลายภพหลายชาติ โดยอย่างน้อยต้องสร้างบารมีมา 20 อสงไขยกับแสนมหากัป ซึ่งไม่ใช่พรหมลิขิตหรือสวรรค์ลิขิต แต่เกิดขึ้นเพราะบุญทั้งสิ้น บันดาลให้เกิดมาเป็นรูปร่าง คือ ลักษณะมหาบุรุษ

ดังนั้น พระองค์จึงสั่งสมบุญบารมีมากมาย โดยมีเป้าหมายที่อยากได้กายมหาบุรุษ เพื่อการแสวงหาหนทางพ้นทุกข์ แล้วนำความรู้ขึ้นมาสอนสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งมนุษย์และเทวดา เพราะเป็นกายที่เหมาะสมแก่การตรัสรู้ธรรม มีเรี่ยวแรงมากและยังเป็นกายที่เป็นต้นแบบของมนุษย์ทั้งปวงทำให้มนุษย์และเทวดาตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายเคารพกราบไหว้บูชา ยิ่งความเลื่อมใสมาสู่ใจของเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนทำได้ ถ้ามีความปรารถนาที่อยากจะได้กายนี้ ก็ต้องรีบสั่งสมบุญบารมีให้มากๆ ตั้งแต่วันนี้แล้วในอนาคตไม่ไกล เราก็มีโอกาสจะได้กายมหาบุรุษอย่างแน่นอน โดยตั้งแต่ยุคต้นกำเนิด มนุษย์ทุกคนก็มีกายมหาบุรุษนี้เหมือนกันทุกคน แต่ด้วยอำนาจของกิเลส อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ทำให้กายของมนุษย์ที่สมบูรณ์ถูกทำลายไป เปลี่ยนรูปไปอย่างมากจนแทบจะไม่เหลือกายมหาบุรุษให้เห็นกัน ฉะนั้นถ้าใครปรารถนาที่จะได้กายนี้ ก็เร่งสั่งสมบุญอย่างที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงกระทำมาแล้วในอดีต จนสำเร็จสมปรารถนาได้ในที่สุด อย่าได้วางเว้นจากการสร้างความคิด ให้ทำบุญทุกบุญแล้วชักชวนผู้อื่นเป็นแสงสว่างให้กับชาวโลกให้เต็มทีกันทุกคน

บทสรุป

การที่บุคคลใดมีความปรารถนาที่จะสร้างบารมีเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ต้องสั่งสมบารมีอย่างยาวนานหลายชาติ จนกว่าบารมีจะเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ก็จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการที่บารมีจะเต็มบริบูรณ์ได้นั้น ขึ้นอยู่กับว่า ได้บำเพ็ญบารมีครบทั้ง 10 ประการครบถ้วนสมบูรณ์แล้วหรือไม่ ซึ่งบารมีทั้ง 10 ประการ หรือที่เรียกว่า พุทธการกธรรม เป็นสิ่งที่ขัดเกลาให้พระองค์มีลักษณะนิสัยที่ดีเกิดขึ้นในตัว ที่จะทำให้พระองค์มีความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างไม่มีวันที่จะถอยหลังกลับ ที่จะสร้างบารมีต่อไป เพราะพระองค์ได้ปลูกฝังนิสัยที่ดีเอาไว้อย่างมากหลายประการ จึงทำให้พระองค์ไม่ต้องไปเสียเวลาในการสร้างบารมีมากเกินไปจนความจำเป็น จะได้มีเวลาได้สร้างบารมีให้แก่อบเต็มได้อย่างรวดเร็ว จนกว่าจะสำเร็จสมความปรารถนา

ด้วยเหตุที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ได้สั่งสมบารมีครบถ้วนสมบูรณ์ จึงทำให้พระองค์มีนิสัยที่ดีเกิดขึ้นกับพระองค์เอง จนเรียกได้ว่า มีความสมบูรณ์พร้อมในด้านคุณธรรม และมีลักษณะนิสัยที่รักในการสร้างบารมีหรือที่เรียกว่า อธิษาศัย เกิดขึ้นในใจของพระองค์ พระองค์จึงมีความเป็นต้นแบบในการสร้างบารมี ที่รักการสร้างบารมียิ่งกว่าชีวิต แม้จะต้องแลกด้วยชีวิต เพื่อให้ได้มาซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณก็ยอม นอกจากนี้ ถึงแม้จะมีนิสัยที่ดีรักในการสร้างบารมี เพื่อการเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้มุ่งมั่นตั้งใจเพียรพยายามอย่างขยันอดทน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ แต่ถ้ายังไม่มียุคสมบัติทั้ง 8 ข้อ ที่เรียกว่า ธรรมสโมธาน ก็ไม่อาจที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างแน่นอน ถึงแม้ว่าจะมีความตั้งใจเพียงใด ก็คงต้องสร้างบารมีต่อไป ปลูกฝังนิสัยที่ดี จนกว่าจะพร้อมด้วยคุณสมบัติทั้ง 8 ประการ เมื่อนั้นก็จะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า จะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตอย่างแน่นอน

ด้วยเหตุนี้ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์สร้างบารมีกันมาอย่างยาวนาน และถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติตลอดจนคุณธรรมที่จะทำให้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ด้วยบุญบารมีที่มากมายที่สั่งสมมา

ตลอดเส้นทางในการสร้างบารมี ก็ทำให้ได้ลักษณะของกายที่สมบูรณ์ที่สุด สวยงามเหมาะสมกับตำแหน่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นต้นบุญต้นแบบของสรรพสัตว์ตลอดทั่วทั้งภพ 3 ซึ่งทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่เคารพ ศรัทธา เทิดทูนบูชา บุคคลใดเมื่อพบเจอก็เกิดจิตเลื่อมใสหาได้มีจิตปฏิบัติไม่ พระองค์จึงเป็นเอกบุคลที่ไม่มีบุคคลใดทั่วทั้งภพ 3 เสมอเหมือนได้

การสร้างบารมีจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องสร้างกันทุกๆ วัน โดยไม่ให้มีการว่างเว้น ตั้งแต่การทำทานเรื่อยไปในทุกๆ บุญที่จะต้องสั่งสมกัน เนื่องจากเวลาที่มีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้นั้นน้อยนิดมากเสมือนน้ำค้างบนปลายยอดหญ้า เมื่อใดที่ต้องแสงแห่งดวงตะวัน เมื่อนั้นก็ยอมที่จะเหือดแห้งไป ชีวิตของมนุษย์ก็เช่นกัน มีเวลาแห่งชีวิตอันน้อยนิด ดังเช่นที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “วันคืนล่วงไปล่วงไป บัดนี้เราทำอะไรอยู่” จึงเป็นสิ่งที่เราต้องนำมาพิจารณากัน เพราะวันคืนที่ผ่านไปในแต่ละวันนั้น ไม่ได้ผ่านไปเฉยๆ แต่ได้เอาชีวิต คือ อายุ ความแก่ชรา และความเจ็บไข้ นอกจากนี้ยังนำเอาโอกาสที่ดีของเราในแต่ละวันไปอีกด้วย ซึ่งถ้าบุคคลใดต้องอยู่ในความประมาท ก็จะทำให้เสียเวลาของชีวิตไปอย่างน่าเสียดายและยังทำให้ชีวิตที่เกิดในแต่ละชาตินั้นหมดคุณค่าไป

เพราะฉะนั้น การเกิดมาเป็นมนุษย์ก็มาเพื่อการมาสร้างบารมี การเกิดมาเป็นมนุษย์จึงนับว่าเป็นโอกาสที่ดีที่สุดในการสร้างบารมี ซึ่งเมื่อใดที่เราเข้าใจเรื่องบาปบุญคุณโทษ ก็จะทำให้อยากสร้างบุญบารมีอย่างเต็มที่ ดังนั้น จึงควรทุ่มเทสร้างความดีอย่างไม่หยุดยั้ง ก็จะได้ชื่อว่า เกิดมาใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ได้กระทำสิ่งที่แท้จริงของชีวิตในการเกิดมา คือ การสร้างบารมี เฉกเช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ เมื่อครั้งที่ยังคงสร้างบารมีเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ก็ได้สร้างบารมีในทุกชาติที่เกิดมา ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน เริ่มตั้งแต่ชาติแรกที่มีความคิดที่จะนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายไปพระนิพพานพร้อมกับพระองค์

ดังนั้น เมื่อได้โอกาสที่ดี คือ การเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ควรที่จะเร่งสร้างบารมีกันอย่างยิ่งยวด อย่าเอาแต่ทำมาหากินหรือหาความสุขกันเพียงแต่ภายนอกเท่านั้น แต่ควรที่จะเอาเวลาของชีวิตมาสร้างบารมีสั่งสมความดีทุกอย่าง โดยหาโอกาสทุกวันทุกเวลาที่จะสร้างบารมีทำความดีให้ได้ตลอดชีวิต แล้วการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะไม่เสียเวลาไปเปล่า ทุกลมหายใจเข้าออกก็จะมีค่าสำคัญกับตัวเรามากและมีคุณค่าอย่างแท้จริง

กิจกรรม

หลังจากนักศึกษาได้ศึกษา บทที่ 3 คุณสมบัติและคุณธรรมที่ทำให้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จบโดยสมบูรณ์แล้ว โปรดทำแบบประเมินตนเองหลังเรียนบทที่ 3 ในแบบฝึกปฏิบัติบทที่ 3 แล้วจึงศึกษาบทที่ 4 ต่อไป

